

Kentsel Alanda Gecekondu'dan Kentsel Dö- nüşüm'e Mekânsal Süreçler: Yaklaşımlar ve Tespit- ler

*

Sevket Ercan Kızılay*

* Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Afyonkarahisar/ Türkiye

E-Posta: sevketercankiziliay@gmail.com

Öz

Bu makalede ilk dönem gecekondu araştırmalarındaki gecekonduyunun sorunsallaştırılma biçimleri ile son dönemdeki kentsel dönüşüm programlarındaki gecekonduyunun değerlendirilişi arasında bir sürekliliğin olduğu iddia edilmektedir. Gecekondu araştırmalarındaki gecekonduya dair pejoratif, ötekileştirici ve düşmanlaştırıcı modernist yaklaşım, günümüzde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm programlarının meşruiyet ilkesini oluşturmuştur. Kentsel dönüşüm söylemi, bu konudaki aciliyet ve seferberlik anlatısı bu tarihsel araştırma geleneği üzerine yaslanmaktadır. Ancak gecekonduya dair böyle bir kavrayış üzerine oluşturulan kentsel dönüşüm programı eleştiriler almaktadır. Kentsel dönüşüm uygulanan bazı örneklerde ihtilafların oluştuğu gözlemlenmektedir. Sağlıklı bir kentsel dönüşüm için bu ihtilafların çözülmesi gerekmektedir. Bunun için kentsel dönüşüm programında revizyona gidilmesi gerektiği savunulmaktadır

Anahtar Kelimeler: Gecekondu Sorunu, Kentsel Dönüşüm, Gecekondu ve Kentsel Dönüşüm Araştırmaları

From the Gecekondu to the Urban Renewal Spatial Processes: Approaches and Findings

*

Abstract

It is argued in this article that there is continuity between the evaluation of the forms of the problematisation in the early gecekondu studies and in the late urban renewal programs. The modernist approaches which are pejorative and hostile according to the concept of gecekondu in the studies, mainly constructs the legitimate principle of the urban renewal programs that are actually carrying out. The urban renewal discourse and the narrative of the urgency and mobilization depend on such historical custom of the inquiry. But there are critical stances about those urban renewal programs which are in general erected upon such understandings pertaining to gecekondu. It is also observed in some examples that there are disputes. For a healthy urban renewal it is necessary to overcome such disputes. It is maintaining for this purpose that it should be made revision on the urban renewal program.

Key words: *Question of Gecekondu, Urban Renewal, Gecekondu and Urban Renewal Studies*

Giriş

Bu makalede, kentsel alanda ilk ortaya çıkışından itibaren gecekondulaşma olgusuna dair gerçekleştirilen alan araştırmalarının sonuçları ile bugün itibariyle devreye sokulan ve gecekonduyun kentsel alandaki serüveninin sonuna geldiğini gösteren kentsel dönüşümün meşruiyet ilkesi arasında bir sürekliliğin olduğu iddia edilmektedir. Gecekondu araştırmalarında gecekonduyun kentsel bir sorun ve toplumsal bir patoloji olarak nesneleştirilmesinden bahsedilebilir. Gecekondu olgusuna dair bu pejoratif ve ötekileştirici yaklaşım biçimi, gecekondulaşmanın arkasındaki toplumsal süreçleri görmezden gelmiştir. Gecekondulaşma ağırlıklı olarak kentsel bir süreç olarak değerlendirilmiş ve bu anlamda arkasındaki sosyolojik bağlam gözden kaçırılmıştır. Gecekondulaşma ise toplumsal bir sonuçtur ve oluşumunun arkasında oldukça güçlü bir kamusalılık bulunmaktadır. Gecekondulaşma ile kentsel alanda “mahalleler” kurulmuş, “komşuluk ilişkileri” geliştirilmiş ve “dayanışma ağ”ları oluşturulmuştur. Bu yönüyle gecekondulaşma bir “hayatta kalma stratejisi” olmuştur. Kırsal göçmenler kentin zor koşulları karşısında pasif ve edilgen olmayı reddetmiş ve kentsel kapitalizm karşısında “direniş stratejileri” geliştirmiştir. Gecekondulaşmanın bu terminolojik bağlam içerisinde tanımlanması onun bir sınıf hareketi oluşturduğunu ifade etmez. Gecekonducuların politik bir özne olduğunu da ifade etmez. Ancak bu analiz gecekonducuların egemen kapitalist egemenlik rejimine karşı tamamen boyun eğdiğini de ifade etmez. Gecekonducuları tanımlamak için en kullanışlı kavramsal aracın Asef Bayat'ın kullanım biçimiyle “madun” olduğunu söylemek mümkündür. Madunlar sürekli takip halindedirler, uyanıktırlar, fırsatları kollarlar ve kendilerine göre en uygun koşulları yakaladıklarında da devreye girerler. Türkiye'deki gecekondulaşma süreçleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Dolayısıyla gecekondulaşma süreçlerinin kendisini fetişleştiren bir yaklaşımdan ziyade, gecekonducuların taktik ve stratejilerini, devreye soktukları eylem repertuarlarını dikkate alan bir araştırma sürecinin başlatılması daha sağlıklı olacaktır.

Bu makalede ayrıca gecekondulaşma süreçleri için önerilen bu teorik yaklaşımın kentsel dönüşüm politikalarına da uygulanabileceği savunulmaktadır. Kentsel dönüşüm politikaları gecekonduların stratejilerini dikkate alarak belirlenmelidir. Gecekonduların stratejilerini dikkate alarak, gecekondular ile ittifak ve müzakere süreçleri geliştirerek, onların katılımını mümkün kılarak yapılmalıdır. Nasıl gecekondular imece usulü yapıldıysa bir anlamda kentsel dönüşüm de yine imece usulü yapılmalıdır. Bu nokta özellikle gelişmiş ülkelerdeki kentsel dönüşüm programlarında da “halkın katılımı” ilkesi ile savunulmaktadır. Halkın katılımının sağlanamadığı vakalarda kentsel dönüşüm programlarının istenilen sonuca ulaşmasının oldukça zor olduğu belirtilmektedir. “Halkın katılımı” ilkesi sağlıklı bir kentsel dönüşümün en önemli kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla halkın katılımının sağlanabilmesi için, kentsel dönüşümün nesnesi olan “halk”ın, bir anlamda “gecekonduların” taleplerinin, beklentilerinin ve düşünce/hissiyatlarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu ise kentsel bir süreç ile değil, sosyolojik bir sürecin sonucunda ancak ortaya çıkartılabilir. Alan araştırmaları da gecekondunun kendisi ile değil, gecekondular ile gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla mesleki bir uğraş olarak ağırlıklı olarak alan araştırmaları ile meşgul olan sosyologların ve antropologların kentsel dönüşüm programlarına bir “aktör” olarak müdahil olması, “halkın katılımını” sağlamada oldukça faydalı olacaktır.

Bu makalede bugüne kadarki gecekondulaşmaya dair yapılan alan araştırmalarının sonuçları ile bu irtibatın sağlanması üzerine düşünülmektedir. Kentsel dönüşüm programlarına sosyologların nasıl müdahil olabileceğine dair tarihsel bir temelin varlığı gösterilmektedir. Bu araştırmalarda gecekondunun nasıl kavrandığı, gecekonduya nasıl yaklaşıldığı ortaya konulmaktadır. Bunu yaparken alan araştırmalarının kendilerine referans verilmektedir.

Gecekonduların araştırmaları literatürden önemlerine göre değerlendirilerek burada ele alınmıştır. Dolayısıyla tüm alan araştırmalarının burada ele alındığını söylemek zordur. Gecekonduların araştırmaları dönemleme yöntemi ile burada tasnif edilmiştir. Literatürde birçok dönemleme yaklaşımı bulunmaktadır ancak burada en temel üç dönemde araştırmalar ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla 1) 1980 öncesi 2) 1980 sonrası 3) 2004 sonrası şeklindedir. Kentsel dönüşümün sistematik bir devlet politikası olarak

başladığı tarih olan 2004 öncesini 1980 öncesi ve 1980 sonrası şeklinde iki döneme ayrılmasındaki en temel neden, devletin benimsediği ekonomi-politiğin 1980 yılında radikal bir değişiklik göstermesidir. 1980 yılında devlet ithal ikameci kalkınma stratejisini devre dışı bırakmış ve ihracata dayalı bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. Değişen bu ekonomi-politik de gecekondulaşma süreçlerini derinden etkilemiştir.

1980 Öncesi Gecekondu Araştırmaları

Gecekondulaşmanın kentsel alandaki ilk belirtileri 1950'li yılların başında görülmüştür. Sistematik bir nitelik kazanmayan bu gecekondulaşma sürecinin henüz bir tanımı yapılamamıştır. Bu tanımın yapı(a)maması kentsel alanda ilk kez gecekondulaşma gibi bir süreç ile karşılaşan kamuoyunun şaşırması ile ilişkilidir. Kentsel alandaki yapılaşma biçimlerinden oldukça farklı olan bu süreç kent idarecilerinin olumsuz tepkisi ile karşılaşmıştır. Bu idarecilere göre gecekondulaşma süreçleri "zararlıdır" ve "hastalık"lıdır (Şenyapılı, 1978: 38).

Aynı tepki "kentin eski sakinleri"nde de bulunmaktadır. Bu elit kesimler bu göçü "köylü istilası" olarak gördüler ve "mümkün olan her araçla bu göçü önlemeye çalıştılar" (Karpat, 2003: 114). Hatta, belediyeler 1 Ağustos 1951 tarihli Cumhuriyet gazetesine göre her ay "500 aç ve perişan" göçmene "Anadolu'ya dönüş bileti" almaktadır" (Şenyapılı, 1978: 54).

Bu dönemde bir "barınak" olarak gecekondu sivil görünüşlüdürler. Bu noktada önemli bir gözlem kent plancısı Gerhard Kessler'den (1949) gelmektedir. 1933 yılında Yedikule ile Sirkeci arasında gördüğü konutların sefalet içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Kessler'e göre, şehir o kadar kötü bir durumdadır ki şehri rehabilite etmek için bir asırlık zamana ihtiyaç vardır. Bu gözlemler bir şehir plancısı açısından o dönem İstanbul'unun konut sefaletini belgelemesi açısından önemlidir (Akt. Şenyapılı, 2006: 86). Bu yönde haberler dönemin gazetelerinde özellikle 1947 tarihi ile beraber görülmeye başlanmıştır (Şenyapılı, 1978: 50).

Toker'e göre (1948), Şişli'nin hemen bitişiğindeki "teneke mahalleleri" "tikinti veren mahalleler" olarak tanımlanmaktadır. Şişli'nin yanında İstanbul sanayi bölgeleri etrafında gecekondu mahallelerinin ortaya çıkması da bu olumsuz tepkilerin radikalleşmesini artırmıştır. Toker bu

sefer de 2 Kasım 1949 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında gecekonduların nüfusunun 30.000'e ulaştığını belirterek dönemin valisi Fahrettin Kerim Gökay'ı uyarmaktadır: "(F.K: Gökay) gecekonduların himayesine almış, bir diyeceğimiz yok. Yalnız bugün kendine mahsus kanunu, nizamı, kabinesi bulunan gecekondular yarın inzibat kuvvetlerine, hatta orduya sahip olurlarsa buna asla şaşmamak gerek" (2.11.1949 Cumhuriyet Gazetesi, akt: Şenyapılı, 2006: 87).

Dolayısıyla bu dönemde gecekondulaşma "patolojik bir vakıa" olarak kodlanmıştır. Bu kodlamaya göre gecekondular "sağlıksız"dır, "düzensiz"dir ve "pahalı kentleşmeye" yol açmaktadır. Gecekondulaşma, bir "sosyal afet"tir (Şenyapılı, 1978: 52). Bu gecekondular sorununun kentsel alan ile ilgili yönüdür. Bir de siyasal bir yönü vardır. Bu da gecekondulaşmanın "kanuna aykırı davranış örneği" olarak alışkanlık oluşturarak, bu alışkanlıkla yeterli bir şekilde mücadele edemeyen devlete karşı toplumun güvenini kaybetmesine yol açmaktadır. Bundan ötürü de gecekondulaşma bir "sosyal sorun" olarak değerlendirilmiştir.

Gecekondulaşmaya dair bu pejoratif yorum Türkiye'de yapılan ilk gecekondular araştırması olan İbrahim Öğretmen'in çalışmasında net bir şekilde görülmektedir. 1957 tarihinde yapılan ve "Ankara'da 158 Gecekondular Hakkında Monografi" başlıklı bu "monografik" araştırma gecekondular söyleminin oluşum tarihinde kurucu bir öneme sahiptir.

Öğretmen (1957: 17) kitabına yazdığı önsözde köyden şehirlere göç ile şehirlerin nüfusunun arttığını ve bununla da "fakir mahalleler"in oluşarak "sosyal, fiziki ve ahlaki sefalet"in kentte arttığını belirtmektedir. Bu dönemdeki "meskenler" "elem verecek bir halde"dir. Bunun yanında kentsel alanda bir "mesken derdi" bulunmaktadır. Bu derd ona göre "mesken davası"dır ve o dönemdeki sorunlar içerisinde en önemlisidir. Ona göre "meseleyi ciddiyetle ve büyük bir azimle halle çalışmalıyız". Bu da ancak sefalet mahallelerinin ıslahı ile gerçekleşebilir. Belirttiği üzere "imar planına göre tapularını vermemiz gerekmektedir". Buna ek olarak yeni gecekondular yapımları ancak "ucuz arsa ve malzeme temini suretiyle imar planına uygun binalar" yapılması ile önlenemez (1957: 17).

Öğretmen'e (1957: 19) göre gecekonduların tanımı şöyle yapılabilir: "Gecekondular, imar mevzuatına tamamen muhalif olarak ve çoğu zaman en iptidai konfor şartlarından mahrum bir şekilde ve alel-acele yapılmış olan meskenlere denir". Bu tanımdan hareketle gecekonduların

tanımlanması için üç gösterge belirlenmektedir. Bunlar "1) İmar mevzuatına tamamen muhalif 2) iskân için en iptidai konfor şartlarından arî 3) Alelacele yapılmış olmak" (1957: 19) şeklindedir.

Öğretmen'e (1957: 19) göre "gecekondu, mesken ihtiyacından doğmuştur". 1957 yılında Ankara'da 60.000 ila 67.000 arasında gecekondu olduğunu belirtmektedir (1957: 20). Ona göre şehirlerin nüfusunun artmasının nedeni "sanayi inkılâbıdır". "Şehirlerin sanayileşmesi" sonrasında köyde işsizleşen kesimler şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Bunun için "mesken temini alanında bazı tedbirlerin alınması zaruri bir hale gelmiştir" (1957: 20). Çünkü göç ile şehre gelen bu "zümreler sefalet mahalleleri meydana getirmektedir". Üstelik "bugün gecekondularda yaşayan ailelerin hemen hepsi dar gelirli ailelerdir" (1957: 20). İlk gecekondulaşma süreçlerinde yerleşen bu dar gelirli ailelerin inek beslediğini ve tavukçuluk yaptığını belirtmektedir (1957: 23).

Bu gecekonduların inşaatında kullanılan malzeme "mahalli malzemedir" (1957: 26). Bunlar da "Kerpiç, taş veya kerestedir". Bunların özellikleri "ucuz" olmasıdır ve "el işçiliğine ihtiyaç" göstermektedir. Konfor durumu açısından ise gecekondu hakkında şu gözlemlerde bulunulmaktadır:

Bu gecekondularda konforu haiz bir mutfak veya banyo bulunmaz. Mesela mutfakta bulunması lazım gelen malzemelerden ocak yoktur. Birçok aileler gaz ocağı ve maltız kullanmaktadırlar. Sonra mutfakta kanalizasyon teşkilatı yoktur. Kirli suları tenekelerle taşıyıp dışarı dökerler. Sadece daracık bir yer mevcut olup ve mutfak gibi kullanılmaktadır" (1957: 37).

Öğretmen bu araştırmasını "gecekonduyunun mahzurları"nu tanımlayarak bitirmektedir. Bu mahzurlar şu şekildedir:

- a) "Sihhi bakımdan: Sefalet mahalleleri sihhi ve sosyal bakımlardan mahzurlu bir hal almış ve başta verem olmak üzere bir çok bulaşıcı hastalıkların kaynağı haline gelmiştir...Sefalet mahallelerinde kanalizasyon yoktur.
- b) Ahlaki mahzurları: ...Bu mahallelerde oturanların bir çokları ahlaki bağları tamamen kopmuş kimselerdir: Sefalet Mahalleleri Umum Haneden ayrılanların, meyhane köşelerinden kaçıp gece

yarısı bağırıp çağırarak sokak ortalarında dolaşan sarhoşların meskeni ve nihayet Ankara şivesiyle çakalların (Hırsızların) meskenidir.

- c) İçtimai bakımdan: ... Bu gibi topluluklarda birbirini istememek gibi bir vaziyet mevcuttur. Herkes kendinden ileri gidene geri bırakmak onun işlerine mani olmak için çalışır.
- d) Estetik bakımından: Gecekondu şehir imar planına muğayir olarak keyfi yapıldıklarından estetik bakımından bir çirkinlik müessesidir.
- e) İktisadi bakımdan: Bilindiği gibi gecekondu ucuz ve az dayanıklı malzemelerden yapılmaktadır. Tabii bunların ömürleri kısa olacaktır” (1957: 43-44).

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer araştırmada antropolog Charles Hart'ın Zeytinburnu üzerine yapmış olduğu çalışmadır. Araştırmanın kuruluş tarihi 1962'dir. Araştırmada Zeytinburnu'nda gecekondu mahallelerinde yaşamakta olan kişilerle 6777 adet görüşme gerçekleştirilmiştir (Hart, 1966: 6).

Hart gerçekleştirmiş olduğu etnografik alan araştırması sonucunda bazı sonuçlara ulaşmıştır. Ona göre gecekondu nüfusu istikrarlıdır. Gelip geçici değildir ve mekânsal aidiyetleri oldukça fazladır. Gecekondu halkı “sağlam, yerleşmiş ve devamlı bir cemaattir” (Hart, 1966: 100). Her ne kadar mahalle halkının geçmişi köy ile alakalı olsa da kente geliş sürecinin içerisinde “köy işçiliğinden şehir işçiliğine” doğru bir dönüşüm geçirmişlerdir. Çalışanların %44,4'ü fabrikalarda çalışmaktadır. Bundan ötürü gecekondu halkı önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Hart'ın varmış olduğu en önemli sonuç ise şu şekildedir: gecekondu kalıcıdır. Gelip geçici değildir. Çünkü “gecekondu inşaatının işçi sınıfının mesken ihtiyacını karşılayan Türklere has bir yol olarak kabulü gerekir. Hakikaten, gecekondu ucuz mesken ihtiyacını karşılayan yeterli ve ucuz evlerdir” (1966: 100). Ancak buna karşılık gecekondu “sindirme ve baskı politikası” ile karşı karşıyadır (1966: 112). Hart'a göre ise yapılması gereken bu baskı ve sindirme politikaları değil, gecekondu mahallelerinin “hukuki statüye” bağlanmalarıdır. Bunun için acilen “imar planının yapılması icab etmekte ve nisbeden kolay bir yolla gecekondu- ların yapıldığı arsalarla tapu verilmesi” gerekmektedir (1968: 122).

Bu erken dönemin bir diğer önemli çalışması da İbrahim Yasa tarafından yapılmıştır. Yasa'nın bu araştırması Hart ya da Öğretmen'in araştırması gibi tek bir mahalle ölçeğinde değil, Ankara'nın tüm gecekonduları üzerine yapılmış oldukça kapsayıcı bir alan araştırmasıdır. Toplamda 916 aile ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Yasa, 1966: 241-242).

Yasa'ya (1966: 33) göre gecekondu "İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılmaya başlayan denetsiz konutlar"dır ve bu durum "memlekette yaygın bir hal almış" durumdadır. "Bu barınakların tipleri gibi içlerinde yaşayan ailelerin tipleri de kendilerine özgü bir takım özellikler taşımaktadır" (1966: 34).

Yasa, Fehmi Yavuz'un gecekondu tanımını benimsemektedir. Fehmi Yavuz'un tanımına göre gecekondu "imar mevzuatına tamamen aykırı olarak, çoğu zaman ilkel, denetsiz ve sağlık koşullarından da yoksun bir biçimde birdenbire yapılmış olan konut" demektir (Akt. Yasa, 1966: 34). Yasa'ya (1966: 40) göre gecekondulaşmanın bir "afet" haline gelmesi 1950'den sonraki yıllarda başlamıştır. Oluşan gecekondu semtleri "şehrin imar, düzen, estetik, sağlık ve güvenlik durumlarını bozmaktadır (1966: 53). Bu mahalleler öyle mahallelerdir ki "buralarda kendinizi hayal kırıklığına uğramaktan kurtaramazsınız" (1966: 54). Bu mahallelerde "konutlar dış görünüşleriyle birbirlerine çok benzer" ve "hemen hemen hepsi tek katlıdır". "Yapı gereçleri çoğunlukla moloz taşlarla kerpiçtir", "Çatıların üstü teneke, büyük çoğunluğu kiremit ve bir kısmı da toprakla örtülmüştür. Tabanları büyük çoğunlukla topraktır". Bundan ötürü "çingene barınaklarını" andırırlar (1966: 54).

Konutlar genellikle tek odalıdır. Odalara giriş holden sağlanmaktadır. Ve bu hol çok işlevlidir. Hem mutfak hem de bulaşık yıkanan yer olarak kullanılır. Bir yıkanma yeri olan banyo bu konutlarda yoktur. Yıkanma işi odanın bir köşesinde yüksekçe bir yerde genellikle "liğen içinde" gerçekleştirilir (1966: 54-55).

Yasa aynı zamanda gecekonduların sadece dış-fiziksel/mimari özelliklerini değil aynı zamanda konutun içi hakkında da bilgiler vermektedir. Eşyaların nelerden oluştuğu ve bunun nasıl dekore edildiği onun için bir ölçüttür. Genel gözlemi eşyaların "köy usullülerine" göre döşendiğidir. "Uzun sedirler, sandalya ve koltuklar" hane halkının kullanımı için değil, "konuk ağırlamak" için bulunmaktadır. Çocuklar ağırlıklı olarak yer

yataklarında yatmaktadır (1966: 55). Yemekler “yer sofrasında” yenmektedir, “Bıçak, ayrı kap kullanma” alışkanlığı yoktur (1966: 55). Duvarlar ise süslenmektedir. Bu süsler “yaz aylarında kurutulmuş kışın yemek üzere iplere asılmış sebze dizileri”dir. “Avlularda serilmiş çamaşır, hasırlar üzerinde kurutulan bulgurluk veya unluk buğday, şuraya buraya gelişigüzel atılan çeşitli aygıt ve eşyalar” ise köy yaşamışının hâkim olduğunun en önemli göstergeleri olarak değerlendirilmiştir (1966: 55). Gecekondu mahallelerinin en ayırıcı özellikleri “gıdaklayan tavukların, böğüren ineklerin, anıran eşeklerin, meleyen koyun ve kuzuların, havlayan köpeklerin varlığı”dır (1966: 55). Aynı zamanda gecekondu mahalleleri “kışın çamur, yazın toz ve duman deryalarıdır” (1966: 56). “Helâları ortaklaşa” olan bu mahallelerin en önemli sorunu sudur. Eğer bir çeşme varsa bu mahalle için büyük bir avantajdır (1966: 56).

Gecekondulular “karbonhidrat” ağırlıklı beslenirler. Bundan ötürü “birçoğunun benizleri soluk, bedenleri zayıf, genel görünüşleri çelimsizdir. Bundan ötürü dayanıklıkları az”dır. Odalarını havalandırmazlar, yeterli “kültür düzeyi”ne ulaşamadıkları için sağlık kurallarına dikkat etmezler, “gündüz giydikleri elbiselerle gece yatağa” yatarlar, “ev içinde kasketlerini başlarından” çıkarmazlar ve “çocuklarına gerektiğinden çok elbise” giydirirler. Tüm bunlardan ötürü de gecekondu halkı “köylü”dür (1966: 57,72). Halk “yararlı konuşmalara” rağbet etmez, “reklam, Batı müziği, eğlenceli yayınlar ve maçları” izlememektedir. Bunun yanında “tiyatro, opera, konser gibi daha kaliteli kültürel eylemler”inden ziyade “komşu ziyaretlerine, kır gezintilerine” daha çok rağbet etmektedirler. Bu habituslara sahip olmadığı için gecekondu ailesini “köylü” olarak tanımlamak gerekmektedir (1966: 226)

Yasa araştırmasının sonunda bu noktada vardığı sonuçta gecekondu ailesini hem köy hem de kent özelliklerini birlikte içeren, çelişkili ama bu yönüyle kendisine özgü özellikleri olan bir tipoloji içerisine yerleştirmektedir: “gecekondu ailesi, değer ve alışkanlıkları bakımından karma özellikler taşıyan çelişik davranışlı, türü kendisine özgü, bir birincil toplululuktur” (1966: 230).

Bu dönemde gecekondu mahallelerini araştıran diğer bir araştırmacı Granvill H. Sewell’dir. Massachusetts Institute of Technology üniversitesinde 1961-1962 tarihlerinde Ankara’nın Aktepe semti üzerine doktora tezi hazırlamıştır. Tezinin sorunsalı gelişmekte olan bir ülkede politik ve

sosyoekonomik açıdan kentleşmeyi gecekondulaşma bağlamında tartışmaktır. Ona göre gecekondu büyüme sürecinin bir sorunudur. Mesken sıkıntısı çeken göçmenlere ucuz barınak işlevi görmüştür. Gecekondu göçmen açısından kente uyum sürecinde kazanılan psikolojik güvencedir. Bunlar gecekonduyunun olumlu özellikleridir. Olumsuz özellikleri ise "sağlıksız" çevreler oluşturmalarıdır. Yapılması gereken gecekonduyunun olumlu özelliklerinden hareketle kamu politikalarının oluşturulması ve bu politikaların "yıkım" içermemesidir (Sewell, 1964, Akt: Şenyapılı, 2006).

Gecekondu üzerine alan araştırması yapan bir araştırmacı da Peter Suzuki'dir. Suzuki 1959-1960'da İstanbul gecekonduları üzerine çalışmıştır. Suzuki'nin iddiası Yasa'nın iddiasına benzer şekilde gecekondulaşma ile yeni bir kentleşmenin oluştuğu ve bunun köylülük içeren bir modernite olduğudur. Kentleşmeyi kavrayabilmek için "kentteki köy yaşamını" izlemek gerekmektedir (Suzuki, 1964, Akt: Şenyapılı, 2006).

Bu dönemin önemli bir araştırmacısı Mübeccel Kıray'dır. Kıray'a göre gecekondu mahalleleri sanayileşmenin bir sonucudur. Gecekondulaşma ile düzenli ücret ve güvenceli iş olanaklarının yavaş gelişmesi arasında ilişki bulunmaktadır. Bu mahalleler homojen değil; gelir, eğitim, istihdam, hemşerilik, etnik ve dinsel ilişki ağları düzeyinde "iç farklılaşmalar" içerirler. Gecekonducuları tanımlamada "kentsel köylü" tespitinin karmaşık ilişki ağlarını ifade etmede eksik kaldığını düşünmüştür. Ona göre, "görelî yoksunluk" aracılığıyla göçmen kentte kendi durumunu kırdaki durumuna göre daha olumlu görmektedir ve bu kentsel bütünleşmedeki gerilimi azaltıcı işlev görmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan en önemli olgu "tampon mekanizmalar"dır. Çünkü Kıray'a (1964: 6) göre her toplum "daima değişme halinde olmakla beraber, birbirine bağlı ve tabî müesseselerin, ilintilerin ve değerlerin her zaman denge halinde kaldığı bir sistemdir". Tampon mekanizmalar toplumsal kriz anlarında devreye girip, denge durumunu sağlayarak toplumun devamlılığını sağlar (Kıray, 1964: 6-7). Kıray'a (1964: 33) göre kahvehaneler bir tampon mekanizma örneğidir.

Bu dönemin bir diğer önemli araştırmacısı da İlhan Tekeli'dir. Gecekondulaşma süreçlerindeki yapısal ilişkileri kavramsallaştırarak açıklamış, planlama disiplini açısından gecekondu sorununa dair nasıl

yaklaşılması yani gecekondular politikası hakkında görüşler belirtmiş ve gecekondular alanındaki “oyuncu”ları sınıflandırmıştır (Tekeli, 2010: 31-32).

Tekeli’ye (2010: 25) göre gecekondular toplumun sınıfsal yapısından kaynaklanan bir sorundur. Bu anlamda kentleşme sürecinin bir sorunu değildir. Kentteki kapitalist süreçlerden, gelir adaletsizliği ve yoksulluk süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla gecekondular suçlamanın bir haklı tarafı yoktur.

Yapılması gereken ise ona göre gecekondular sakinlerinin gelir düzeyini yükseltmektir: “Gecekondular sorununu çözmekteki en önemli hedef, gelir düzeyinin yükseltilmesi ve bu grubun sosyal güvenliğinin sağlanmasıdır” eğer bu yapılamazsa gelir artışı olmadan gecekondulara konut verilmesi bir çözüm oluşturmayacaktır. Gelir artışının yanında gecekondular halkı sayısının gerektirdiği kalifiye işçi yönünde hüneler kazanmasını sağlamaktır. Üçüncü hedef ise gecekondular mahalleleri ile kentin diğer mahalleleri arasında bütünleşmenin sağlanmasına çalışmaktır. Dördüncü hedefte güvenli bir konut sağlanmasıdır (Tekeli, 2010: 28-29).

Bu dönemin bir diğer önemli araştırmacısı da Emre Kongar’dır. Kongar araştırmasını 1971 yılında Ankara’nın Altındağ mahallesine üzerine yapmıştır. Araştırmada 434 hane ile görüşülmüştür. Dört ay ve haftada iki gün süren saha sürecinde yirmi altı Sosyal Çalışma son sınıf öğrencileri bizzat görev almıştır (Kongar, 1996: 180). Bu araştırmada da aynı Kıray’ın araştırmasında olduğu gibi “hane reisleri” ile mülakatlar yapılmıştır (Kongar, 1996: 181).

Kongar’a göre gecekondular mahallelerini “yalancı kentleşme” kavramı ile açıklamak oldukça eksik bir yaklaşımdır. Bundan ziyade gecekondularlaşma “metropolitanleşme”dir. Ona göre kentleşme süreci tamamen son ermiş durumdadır. Artık kente gelenler köyden tamamen koparak göç etmektedirler. Gecekondulara yerleşenler “kentsel değerlere sahip olarak” sürece katılmaktadırlar (Kongar, 2006: 186).

Bunun yanında “kademeli göç etme kalıpları” Altındağ için geçerli değildir (Kongar, 2006: 190). Bundan ötürü Altındağ’a yerleşenleri “dünyadan habersiz, zavallı köylüler” olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir (Kongar, 2006: 193). Tüm bunların bir sonucu olarak da Altındağ gecekondular bölgesi kent ile “ileri bir bütünleşmeyi” gerçekleştirmiştir (Kongar, 2006: 208). Kongar’a göre gecekondularlaşma

özellikle az gelişmiş ülkelerde kesin bir şekilde kentleşme niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla yalancı kentleşme kavramını kullanmayı bırakmak gerekmektedir. Gecekonduya yaşamak tamamen "kentsel tabakalaşma" ile alakalı bir konu haline gelmiştir. Gecekondulaşma ona göre "bütünüyle sosyolojik açıdan bir kentleşme olayıdır" (Kongar, 2006: 233).

Kentsel tabakalaşmanın yanında her gecekondu bölgesi kendi içinde bir tabakalaşma içerisindedir. Bu Kongar'ın önemli tespitlerinden biridir (Kongar, 2006: 233). Bunun yanında gecekondu kesimleri kentsel alan içerisindeki en dinamik kesimlerdir (Kongar, 2006: 233). Halk yoğun bir dikey hareketlilik beklentisi içindedir (Kongar, 2006: 233)

Bu dönemin bir diğer önemli araştırmacısı da Wisconsin Üniversitesi'nden Kemal Karpat'tır. İstanbul'da Hisarüstündeki üç gecekondu mahallesi üzerine bir alan araştırması gerçekleştirmiştir. Alan araştırmasının temel veri toplama tekniği ankettir ve 949 görüşme yapılmıştır. Bu süreçte 16 araştırmacı görev almıştır. Kıray, Kongar, Yasa ve Hart gibi araştırmacıların aksine "hane reisleri" ile görüşmekten ziyade "16 yaşın üstündeki"ler ile görüşülmüştür. Toplam 430 evli kadın, 393 evli erkek, 89 bekâr erkek ve 37 bekâr kız... ile yapılan görüşmelerin her biri bir buçuk ile dört saat sürmüştür (Karpat, 2003: 24).

Karpat da aynı Kongar gibi gecekondulaşma sürecine olumlu yaklaşımlar arasındadır. Karpat araştırmasının amacını kırsal göçmenlerin kentleşmelerinin sosyoekonomik arka planını araştırmak olarak belirlemektedir (Karpat, 2003: 19). Gecekondu çalışmaları içerisinde üçüncü dünyadaki modernleşme sürecinin "niceliksel ve niteliksel dönüşümünün bir parçası" olarak ele alınmaktadır (Karpat, 2003: 20). Ona göre (2003: 21) "squatter" yerleşimlerin analizi "hızlı kentsel büyüme ve mesken kıtlığının neden olduğu sorunların çözümü için gerekli pratik siyasalar ortaya" koyabilmek için zorunludur.

Karpat'a göre gecekondu kente uyum sürecini başarıyla tamamlar ve bir kent sakini haline gelir. Kırsal göçmenin kentteki metamorfozu şu şekilde ifade edilmektedir: "Gecekondu, kendi siyasal dönüşümüne köy sakini olarak başlar; sonra kentte kırsal göçmen ve düşük ücretli işçiye dönüşür, gecekondu haline gelir ve sonunda, eğer başarılı olursa, bir kent sakini olmak için kendini kentle bütünleştirir" (Karpat, 2003: 22).

Ona göre gecekondu mahallelerindeki "cemaat dayanışması ve köyle bağlılıkların devam etmesi" kent ile bütünleşmeyi engelleyen faktörler

olarak değil, tam tersine “grup bağlılığını” oluşturan faktörler olarak kent ile bütünleşmeyi sağlayıcı işlevler içermektedir. “Toplumsal eylem ve siyaset” de bu bütünleşme sürecinin önemli faktörleri arasındadır (Karpat, 2003: 23).

Karpat’a (2003: 29) göre gecekondulu mahalleleri “toplumsal sapma olarak değil, aksine üçüncü dünyadaki çağdaş iktisadi kalkınma ve kentleşme-modernleşme sürecinin bir parçası olarak düşünülmalıdır”. Toplumsal sapma olmamasının yanında gecekondulu mahalleleri aynı zamanda “slum”da değildirdirler. “Gecekonduların çok azı toplumsal ve psikolojik çözüme, ahlaki sapma ve suç belirtileri göstermektedir”. Gecekondulu mahallelerinin “slum” olarak değerlendirilmesi “gecekonduya dışarıdan bakmanın” bir sonucudur (Karpat, 2003: 52). Gecekondulu mahallelerinde “kültür yoksulluğu yoktur” ve bu mahalleler “suç, fahişelik, genç sapkınlığı, iktisadi tükenmişlik ve radikalizmin merkezleri değil”dirler. Bunun aksine Türkiye’deki gecekondulu mahallelerinde “daha yüksek yaşama standartlarına ve daha tatmin edici bir varoluş tarzına ulaşmayı arzulayan insan toplulukları” yaşamaktadır (Karpat, 2003: 52).

Bunun dışında araştırmancının bir diğer önemli tespiti de gecekondulu mahallelerinde oldukça yaygın olan “komşuluk ve cemaat bağları ve dayanışması”nın “göçmenin konut ve toprağa yaptığı yatırımın kalıcılığını güvence altına almanın en güçlü araçları” olduğudur (Karpat, 2003: 72). Buna ek olarak gecekonduların siyasal partilerle ilişki kurmaları da kent yöneticileri üzerinde bir “baskı oluşturma kanalı”dır (Karpat, 2003: 82-83). Aynı zamanda mahallelerdeki “siyasal gruplaşmalar ve dernekler” gecekonduluların “akılcı karar ve çıkar” temelinde hareket edebildiklerini göstermektedir (Karpat, 2003: 83). “Toprak istilası ve işgali” gecekondulular arasında “dayanışmanın ilk basamağını” oluşturmaktadır (Karpat, 2003: 133).

Dolayısıyla gecekondulaşma Karpat’ın (2003: 331) araştırmasına göre “bir yandan kırsal göçün bir yan ürünü, diğer yandan kentteki konut kıtlığına göçmenlerce bulunmuş bir çözüm”dür. Bu çözüm, yani gecekondulaşma, “kentleşme sürecinin bir parçasıdır” (Karpat, 2003: 331). Gecekondulular emek biçimi olarak “düşük ücretli işlerde çalışan ya da çok çeşitli meslek ve bireysel girişimle uğraşan, çoğunlukla niteliksiz işçilerdir” (Karpat, 2003: 331). Gecekondulaşmanın oluşma nedeni de

“kentteki yüksek kiralar” “düşük maliyetli konut yapımının olmayışı” ve bunların üstüne katlanmasıyla daha sert bir şekilde deneyimlenen “düşük ücretler” olarak ifade edilmektedir (Karpat, 2003: 332).

Gecekondu mahallelerine dönük “köylüleştirici”, “varoşlaştırıcı” ve “düşmanlaştırıcı” söylem “küçük bir kentsel azınlığın ve onların basın ve üniversitelerdeki sözcülerinin izlenimci ve öznel tutumundan kaynaklanmaktadır”, “...kent kültürünün kendi kendilerine kâhyalığını yapan bu sözcüler, gecekondu yerleşimlerine kötü bir ad takmışlardır” (Karpat, 2003: 336).

Bu dönemin bir diğer araştırması da 1974 Ağustos ayında tamamlanan bir doktora tezi olan “Kırsal Bölgelerden Ankara, Kıbrıs-Bayraktar İlkokulu Gecekondu Bölgesine Göç ve Göçedenlerin Kentlileşmesi” başlıklıdır (Erdoğan, , 1977: xv). Erdoğan’a göre kırsal göçmenlerin kente uyum sorunları bulunmaktadır ve buna acilen “çözüm aranmalıdır” (Erdoğan, 1977: 1).

Erdoğan’a göre kırdan kente göçü etkileyen faktörleri ekonomi merkezli açıklamak eksiktir. Özellikle göç sürecini etkileyen “eğitsel, kültürel ve sosyo-psikolojik faktörler” üzerinde durulmaması önemli bir hatadır. Özellikle traktör sayısının artması ile tarımsal işsizliğin arttığı hipotezi traktörün hangi kırsal alanları ne ölçüde olumsuz etkilediği ile ilgili yeterli ve sağlam veriler bulunmadığından bu hipotezi Türkiye için genellemek doğru değildir (Erdoğan, 1977: 1-2). Araştırma “ekonomik faktörlerin kırdan kente göçü açıklamada yetersiz görülmesinden” dolayı yapılmıştır (Erdoğan, 1977: 2).

Araştırma G. C. Homans’ın metodolojik önerisini benimsemektedir ve “kantitatif ve kalitatif” yaklaşımları birlikte kullanmaktadır (Erdoğan, 1977: 11). Bu kapsamda 255 hane halkı başkanına “soru kâğıdı” uygulanmıştır (Erdoğan, 1977: 12).

Araştırmanın sonucunda göçmenlerin göç etme kararını verirken “sosyal hareketlilik imkânını” dikkate aldıklarını ve Ankara’da sosyal hareketlilik açısından daha elverişli bir durum olacağı beklentisiyle kente geldiklerini ifade etmektedir (Erdoğan, 1977: 70). Bunun yanında göçün nedenleri arasında “daha fazla kazanç elde etmek; daha iyi yükselmek; daha iyi giyinmek ve beslenmek; çocuklarına daha iyi eğitim ve öğretim imkânları sağlamak” gibi avantajların kıra kıyasla daha fazla olması bulunmuştur (Erdoğan, 1977: 70). Tüm bunlardan hareketle de

Erdoğan "kişilik özelliklerinin" göç sürecini belirleyen en temel faktör olduğunu iddia etmektedir (1977: 72).

Bu dönemin bir diğer araştırması da Yakut Sencer tarafından gerçekleştirilmiştir. 1972-1973 tarihlerinde İstanbul gecekondularında 430 örneklem üzerinde bir alan araştırması gerçekleştirmiştir.

Sencer'e (1979: 37) göre göç süreci kentin çekiciliğinden daha çok kırım iticiliğinden kaynaklanmaktadır. Kentin çekiciliği demek "çalışma ve yaşama koşullarının elverişliliği" olduğu kadar "kültür, tüketim ve eğlence kaynaklarının çeşitlilik ve zenginliği" demektir (Sencer, 1979: 62). Kentleşmenin oluşması ise ağırlıklı olarak iç göçlerden kaynaklanmaktadır (Sencer, 1979: 71). Bu anlamda kentleşme "tek doğrultulu bir nüfus hareketi, bir nüfus yoğunlaşması olayı"dır (Sencer, 1979: 84). Ona (1979: 65) göre göçmenler ağırlıklı olarak "marjinal konumlarda" çalışmaktadırlar.

Sencer'e göre kentleşme hızının hızlanması ile gecekonduların artışı arasında bir ilişki vardır. Gecekondular artık "kentlerde yerleşmenin ege- men biçimi" olmuştur (Sencer, 1979: 124-125). Ancak buna karşılık gecekondular "biçimlenmesini tamamlamamış, eylem alanı sınırlı ve hizmet kolaylıklarından yoksun barınaklardır"(Sencer, 1979: 124). "Gecekonduların hizmetlerden yararlanma olanakları çok az"dır (Sencer, 1979: 125). Aynı zamanda "nüfus yoğunluğunun yüksekliğinden ötürü, elverişsiz büyüklükteki sıkışık konutlardır" (Sencer, 1979: 126). Tüm bu olumsuzluklara karşın gecekondulaşma "geçici" bir olgu değil, "giderek merkezle bütünleşen sürekli kent kesimleri" olarak kalıcıdırlar (Sencer, 1979: 126).

Gecekondular toplulukları kentsel alanda kalıcıdırlar ama gene de Sencer'e (1979: 277) göre gecekondular topluluklarının "bir ara tip oluşturduğuna kuşku yoktur". Bu "ara tip" olmaları "yeni kentliler arasında, kent çevresinde geliştirilen özel bir bağlaşma biçimi" olması ile açıklanmaktadır (Sencer, 1979: 543-544). Bu "bağlaşma" yoluyla "gele- neksel çevrenin kurum ve davranış biçimleri, çeşitli yöntem ve mekaniz- malar yoluyla -değişik ölçülerde- kent çevresinde de etkinliğini sürdürmektedir"(Sencer, 1979: 544). Sencer Kıray'ın "tampon mekaniz- malar" kavramını Kıray'ın yüklediği anlamdan tamamen farklı okuyarak tampon mekanizmaların kent ile bütünleşmede olumsuz işlevler taşıdığını düşünmektedir: "Bu mekanizmaların tümü, yeni kentlileri,

geçmiş koşullardan aktarılmış bazı ilişki biçimleriyle kent çevresinde az çok kapalı ve göreli olarak içe dönük bir gruplaşmaya ve sonuç olarak kentle en düşük düzeyde bütünleşmeye sürüklemiştir" (Sencer, 1979: 544).

Sencer'e göre "toplumsal içerikli bir konut ve arsa politikasının bulunmaması" "yeni kentlilerin fiziksel olarak soyutlanmasına yol aç"maktadır. Bu da bir "barınma sorunu"dur ve yeni kentlilere "aykırı bir topluluk özelliği kazandır"maktadır. Dolayısıyla da "toplumsal ve fiziksel bakımdan geniş ölçüde kentten soyutlanmış bir topluluk" oluşmaktadır (Sencer, 1979: 548-549). Bu sorunun çözümü için acilen "kentle uyum ilişkileri geliştirebilmeleri yolunda bir kentleşme politikasına gereksinme" bulunmaktadır" (Sencer, 1979: 550).

Bu dönemin bir diğer önemli araştırması da Kemal Kartal tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Ankara'ya Çankırı'nın 27 farklı köyünden 1949-1978 tarihleri arasında göç eden 399 göçmen ile görüşülmüştür. Bu görüşmeleri araştırmacı bizzat kendisi yapmıştır. Görüşmeler 1977 yılının yaz aylarında 4 ayda tamamlanmıştır (Kartal, 1978: 22) Çalışmasındaki temel sorunsal "kentte kalış süresi" ve "gelir düzeyi" ile kentleşme arasındaki ilişkidir (Kartal, 1978: vi, 2). Kartal'a (1978: 11) göre kentleşme ile "arsa spekülasyonu" artmaktadır.

Buna göre gecekondulaşma süreçleri seçim öncesi dönemlerde artmaktadır. "Seçim çekişmeleri" kent idaresinin ve siyasetçilerinin bu mahallelere "hoşgörülü" davranmasına yol açmaktadır. Bu zamanlarda "denetim mekanizması" ortadan kalkmaktadır. Aynı zamanda gecekondu yapmak için gecekondulunun seçim zamanını beklemesi onun benimsediği bir stratejidir (Kartal, 1978: 141).

Kartal'a göre gecekondulaşmanın erken bir aşaması olan "1950'li ve 1960'ların ilk yarısında" göçmenlerin göç nedeni kentte "sürekli iş bulma" beklentisidir. Ancak "1960'ların ortalarından sonra" bu yerini "yer-arsa, gecekondu-edinmiş" olmaya bıraktığını kaydetmektedir (Kartal, 1978: 143).

Çünkü ona göre kentsel alanda "özel mülkiyet hakkının olması bu kentsel toprak spekülasyonunu" oluşturmaktadır. Gecekondu bu anlamda bu toprak spekülasyonundan yararlanan rantiyeye olarak değerlendirilmiştir. Kentsel toprakların bu kadar kar getirici bir meta haline gelmesi de kırsal göçmenlerin kentte kalıcı hale gelmelerinin en önemli faktörüdür. Artık gecekondu barınma sorununu çözen bir çözüm olmanın

ötesine geçerek “çoğunlukla ikinci, üçüncü ellerden edinilen, spekülasyon konusu yapılan ticaret metai” haline gelmiştir (Kartal, 1978: 144).

Kırsal alanlardan kentlere göç eden kırsal göçmenlerin “kentte kalış süreleri” ve “gelir düzeyleri” arttıkça kentlileşme düzeylerinin de arttığı sonucuna varılmaktadır. Böylelikle göçmenler artık “daha özgür düşünemeye” başlamışlardır ve kararlarını “nesnel sınıf koşullarına” göre alabilmektedirler. Onun için “kentleşme, bu anlamda bir ‘okul’ görünümündedir” (Kartal, 1978: 157).

Bu dönemin bir diğer araştırması da Şenyapılı tarafından Gültepe üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma Ford Araştırma Vakfı tarafından parasal olarak desteklenerek yapılmıştır (Şenyapılı, 1978: 3). 350 hane başkanına anket uygulanmıştır ve araştırma ekibinde Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri anketör olarak görev almıştır (Şenyapılı, 1978: 3-4). Çalışmanın temel sorunsalı “marjinal kesim olgusuna, kuramsal bir yaklaşım” geliştirmektir (Şenyapılı, 1978: 2). Bunun yanında kentlileşme düzeyi de tartışılmıştır. Aynı İbrahim Yasa’da olduğu gibi kentlileşme sürecinin “materyal kültür”de daha hızlı olduğunu ancak “sosyal ve davranışsal bütünleşme” anlamında ise ciddi bir krizin olduğu ifade edilmektedir (Şenyapılı, 1978: 21). Bunun yanında aynı Kartal gibi Şenyapılı da gecekonduyunun artık bir rantıye sınıfı olduğunu düşünmektedir. Ancak bu rantiyerlik yüksek enflasyon karşısında gecekonduyu korumaktadır. Gecekondu bir “sigortadır” (Şenyapılı, 1978: 22, 38). Aynı Karpat, Kongar gibi düşünerek kırdan kente gelen göçmenleri pasif bir noktadan değerlendirmez. Kent ortamı “artık” göçmenler için “anomi” yaratacak bir “yabancı” ortam değildir. Göçmenler de “bilgisiz, katı ve cahil değildirlir” (Şenyapılı, 1978: 32). Kent ile bütünleşme sürecinde düzenli bir işin olması ve bu işten yeterli bir gelir edilebilmesi oldukça önemlidir (Şenyapılı, 1978: 38). Ancak kentleşmenin en önemli göstergesi “örgüt kullanma düzey ve biçimidir” (Şenyapılı, 1978: 39).

Şenyapılı’ya (1978: 165) göre “ekonomik mekân”daki gelişmeler “bağımsız değişkenlerdir”. Marjinal kesim de bu ekonomik mekânda “devingenlik” özelliğinden ötürü “marjinal kesimin pazara katılmasına” neden olmaktadır” (Şenyapılı, 1978: 166). Bu anlamda marjinal kesimin üç işlevi bulunmaktadır. Bunlar 1) “pazara ucuz emek sunmaktır”, 2) “Pazar yüzeyinin konveksitesini sağlamaktır” 3) “tüketim pazarına talep yığmak”tır” (Şenyapılı, 1978: 166). Bu üç işlevi yerine getirerek marjinal

kesim toplumsal "patlamayı" önleyen bir "tampon görevi" görmektedir. Bundan ötürü "marjinal kesim, özel kalkınma modelinin, en vazgeçilmez öğelerinden biridir" (Şenyapılı, 1978: 166).

Gecekondu "esnek bir çözüm" olarak marjinal kesimin "ekonomik mekandaki devinimliliğinin fizik mekanda"ki bir karşılığıdır (Şenyapılı, 1978: 168). Gecekondulaşmanın dönüşüm süreçleri göçmenin ekonomik durumu ile yakından alakalıdır. Buna göre göçmen "daha yüksek gelir" elde ettiğinde gecekonduğunu geliştirmektedir. Ancak "örgütsüz işlere" dönüş yaptığında yani yoksullaştığında "gecekonduğunu geliştirme eylemi yavaşla"maktadır" (Şenyapılı, 1978: 168).

Tansı Şenyapılı bir başka araştırmasında gecekondu kesiminin "kentsel üretimin özellikle dağıtım, hizmet ve onarım" gibi işleri üstlenmesinin "sistemin işlerliği" açısından hayati önem taşıdığını iddia etmektedir (Şenyapılı, 1981: 1). Şenyapılı'nın bu araştırmasının amacı "gecekondu olgusunun mekânsal değişkenleri ile gecekondu nüfusunun diğer boyutlardaki işlev ve eylemleri arasındaki bağımlılık ve nedensel ilişkileri irdeleyerek çok yönlü işlevsel bir planlama modeli" geliştirmektir (Şenyapılı, 1981: 2). Bu model sayesinde "gecekondu nüfusunun kentte girdiği ekonomik ve sosyal ilişkiler ile mekânsal bir oluşumun-gecekonduyunun nedensel ilişkiler" bulunacak ve "mekânsal oluşuma müdahale etmek isteyen plancıya kontrol değişkenleri" verilebilecektir (Şenyapılı, 1981: 5). Bu gereklidir çünkü "gecekondu olgusunu denetlemek istiyorsak, hangi tür ilişkilerin bu tür konutları ortaya çıkardığını bilmek gerekir. Çünkü o zaman, planlama müdahalesi konutlara değil, onun bağımlı olduğu değişkenlere yapılır" (Şenyapılı, 1981: 16-17).

Şenyapılı'ya göre "gecekondulular marjinal sektörde istihdam edilir" argümanı ortadan kaldırılmalıdır. Bu iddia ancak 1950'ler yani gecekondulaşmanın ilk aşamaları için geçerlidir. 1970'li yıllarda ise marjinal sektör olarak gecekondu emeğinin %6-20'si arasında değiştiğini ifade etmektedir. Bundan ötürü gecekondu emeğini üç kategoride değerlendirmektedir. Bunlar: "1. 'Merkez' işlerde çalışanlar 2. 'çevre' işlerde çalışanlar ve 3. Marjinal işlerde çalışanlar" (Şenyapılı, 1981: 17).

1980 Sonrası Gecekondu Araştırmaları

Bu dönemde yapılan bir alan araştırmasında Alpar ve Yener (1991: 20) araştırmalarının amacını “ülkemizde gecekondu fiziksel ve gecekondu sosyo-ekonomik özelliklerini, düşüncesi tutum ve davranış kalıplarındaki değişimleri tespit etmek, şehirleşme eğilimini” ortaya koyabilmek olarak belirtmektedir. Araştırmada “ön yargılardan hareket etmeden” bir “durum tespiti” yapılmaya çalışılmıştır. Bunun için 8 adet hipotez kullanılmıştır. Araştırma üç metropoldeki gecekondu kapsamaktadır (Alpar ve Yener, 1991: 21). Araştırmanın uygulanması DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) tarafından yapılmıştır (Alpar ve Yener, 1991: 22).

Alpar ve Yener’in (1991: 6) araştırmasına göre gecekondu “sağlıksız” kentleşmenin bir sonucudur. Gecekondu “köylerden kentlere göç eden nüfusun, kentlerdeki konut arzının eksikliği karşısında, barınma gereksinimlerini gelir azlığı nedeniyle en ucuz yoldan giderilmesi için buldukları çözüm yoludur”. Ancak gecekondu sorunu “sadece bir barınma ve konut sorunu” olarak sınırlandırılmamalıdır. Gecekondu “bir kalkınma ve sanayileşme” sorunu olmakla birlikte “sosyal yapı değişiminin hem bir aracı hem de ürünü”dür (Alpar ve Yener, 1991: 6).

Araştırma İstanbul, Ankara ve İzmir gibi üç metropoldeki gecekondulaşma süreçlerinin benzerlik ve farklılık düzeylerini karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyması açısından değerlidir (Alpar ve Yener, 1991: 123-131). Buna göre gecekondu ailesi özellikle demografik veriler açısından kırsal ve metropol nüfus arasındaki bir geçiş ailesidir (Alpar ve Yener, 1991: 123). İzmir gecekondu metropol özellikleri gösterirken Ankara aileleri kırsal özellikler göstermektedir. Bir diğer bulgu gecekondulaşma süreçlerinde hemşeriliğin önemli bir rol oynadığıdır (Alpar ve Yener, 1991: 123). Gecekondu hanelerinde çalışanların üçte ikisi sosyal güvenceye sahiptir (Alpar ve Yener, 1991: 124). Bunun yanında gecekondu ailesi tutum ve davranışları bağlamında şehirleşme sürecine girmiştir. Geniş aileye gecekondu hanelerinde rastlanmamaktadır (Alpar ve Yener, 1991: 126). Bir diğer sonuç da gecekondu “kırdan kente göç edenlerin en önemli varlık kazanma aracı” olmasıdır (Alpar ve Yener, 1991: 127). Ancak buna karşılık gecekondu “ucuz bir konutlanma biçimi” değildir (Alpar ve Yener, 1991: 128). Gecekondu gecekondu

yaparken "tasarruf" yapabilmişlerdir ve bu onların bir "potansiyele" sahip olduğunu göstermektedir. Gecekonducuların mevcut değerleri gecekonduculuların alım kapasitesinin oldukça üstündedir ve bundan ötürü artık gecekonduculuşma bir çözüm değildir. Bundan ötürü yeni gecekonduculuşma süreçlerinden daha çok gecekonducularda kiracılık oranları artış göstermiştir (Alpar ve Yener, 1991: 128). Artık gecekonducular tek katlı değildir. Zaman içerisinde iki ve üç katlı hale geldikleri bulunmuştur (Alpar ve Yener, 1991: 129) ve buna bağlı olarak gecekondu mahallelerinde de "yap-sat düzeni oluşmuştur" (Alpar ve Yener, 1991: 129).

Bu dönemde yapılan bir diğer araştırma da Sosyoloji Derneği tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yürütücülüğünü Birsen Gökçe yapmıştır. Araştırma Kadın ve Sosyal Hizmet Müsteşarlığı tarafından basılmıştır (Gökçe 1993).

Gökçe bu araştırmasında önceki gecekondu araştırmaları geleneğindeki modernist zihniyeti takip etmiştir. Buna göre "göç edenin kent ile bütünleşmesi daha çok maddi kültür yolu ile gerçekleşmektedir". Burada vurgu ayrıca kadına yöneliktir. Gökçe'ye (1993: 2) göre "kadınlara ilişkin davranış normları ve geleneklerdeki değişme daha da yavaş olmaktadır". Çalışmanın ise ana sorunsalı "gecekonducularda geleneksel dayanışmadan çağdaş organizasyonlara geçiş süreci"dir" (Gökçe, 1993: 11).

Gökçe'nin araştırmasının bağımlı değişkeni "gecekondu ailesinin dayanışma biçimi"dir ve "gecekondu ailesinde varlığını koruyan dayanışma biçimleri ile kentsel yaşamın karşımıza çıkardığı dayanışma biçimleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar" üzerinde durulmuştur (Gökçe, 1993: 18).

Gökçe'ye göre gecekondu "ülkemizde modernleşme yolundaki kırdan kente geçişi sağlayan tampon bir mekanizmadır". Dolayısıyla bir tampon mekanizma olduğu için "bazı yönlerden kentleşme olursa bile gelenekselliğin sürdürülmesi de olağan karşılanmalıdır". Çünkü bu bir zaman süresi gerektirmektedir. Bu sürecin yani kentleşmenin başarıyla yapılabilmesi için "kentleşme, sanayileşme ve istihdam sorunlarının" çözülmesi gerekmektedir çünkü bunlar kent ile bütünleşmeyi engelleyici faktörlerdir (Gökçe, 1993: 19).

Ancak gecekondu mahalleleri "bir sefalet yuvası olma eğiliminde değildir" (Gökçe, 1993: 344). "Bu nüfus" "kentli"dir ve "kente dönük"dür (Gökçe, 1993: 345). Bu süreçte ortaya çıkan aile formasyonu bu yüzden

“bir dayanışma birimidir” (Gökçe, 1993: 349). Sadece aile değil aynı zamanda “komşuluk” da mahalle dayanışmasının en önemli faktörlerindedir (Gökçe, 1993: 352, 353). “Mahalle” farklı köken ve kimlikteki göçmenlerin ortak paydada bulunduğu bir dayanışma mekânıdır (Gökçe, 1993: 352). Tüm bunlara karşılık gecekonduluları “dernek katılımına” yönlendirmek neredeyse mümkün değildir (Gökçe, 1993: 354). Bundan ötürü gecekondulu mahallelerindeki dayanışmacı pratiklerini “modern formlara dönüştürmek” ve “örgütlemek” gerekmektedir” (Gökçe, 1993: 357).

Bu dönemin bir diğer araştırması da Kıray’ın öğrencisi Sema Erder tarafından Ümraniye üzerine gerçekleştirilmiştir. “Kitleleşen göçün yaşandığı kentsel ortamda oluşan yeni tabakalaşma sisteminin dinamiklerini anlamaya çalışmak” araştırmanın temel sorunsalıdır. Şenyapılı’nın kavramsal şematiğine yakın durarak göçmenlerin kentte tutunabilmek için mecburi olarak “devingenlik kanalları”nu kullandıklarını iddia etmektedir” (Erder, 1996: 16). Bu “devingenlik kanalları” göçmenlerin “iş piyasası içindeki konumları ve bunlardaki değişimler” üzerinden analiz edilmiştir. Temel soru şu şekilde formüle edilebilir: “karmaşık iş piyasasıyla karşılaşan grupların hangi kesimlerinin, hangi kanalları kullanarak, hangi kesimlere dâhil olabildikleri”dir. Bu bağlamda “kentte oluşan yeni devingenlik kanallarının kimlere açık, kimlere kapalı olduğu” önemli tartışma konusudur (Erder, 1996: 17).

Bu anlamda vardığı sonuç şöyledir: Erder’e göre gecekondulaşma süreci artık kentsel alanda yerleşik hale gelmiştir. Ancak sürecin “aktörleri değişmiş”tir. Aktörlerin değişmesinde “popülist politikaların” etkisi vardır. Bu popülist politikaların sonucu olarak başlarda barınma sorununa bir çözüm olarak ortaya çıkan gecekondulaşma sürecine yeni bir aktör olarak “gecekondulu türü konut üretiminin “kârlılığını” farkedene yeni gruplar, “rantiyeler” ve “sermaye” grupları girmişlerdir” (Erder, 1996: 299).

Ayrıca aslında bir güven ilişkisi olarak tanımlanan akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin kentsel ortamda “denenmiş ilişkilere” dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Yani hem akrabalık hem de hemşericilik romantik kategoriler değildir. Bunları kırsal göstergeler olarak değerlendirmek oldukça eksik bir okumadır (Erder, 1996: 304).

Erder'in bir başka araştırması da Pendik üzerinedir ve "kentsel gerilimi" sorunsallaştırmaktadır (Erder, 1997). Erder'e göre son dönemlerde kentsel alanlarda kimi zaman "çatışma" boyutuna ulaşan "kentsel eşitsizliklerden" kaynaklanan gerilimler görülmektedir. Bu gerilimlerin toplumsal dinamikleri anlaşılmalıdır. "Polisiye" ya da "şiddete dayalı" politikalarla ancak bu gerilimler daha da kalıcı hale gelir (Erder, 1997: 13). Dolayısıyla araştırma "özellikle büyük kentlerimizde yaşanan hızlı ve büyük ölçekli göçün yerleşme biçiminin yarattığı kentsel eşitsizliklerden kaynaklanan kentsel gerilimler üzerinde yoğunlaşmayı amaçlamaktadır" (Erder, 1997: 14). Erder bu çalışmasında gecekondu mahallelerini "yerel topluluklar" bağlamında ele almaktadır. Erder özellikle Ümraniye araştırmasının sonucunda göçmenlerin İstanbul'da "kendine özgü kuralları ve kurumları olan ortak yaşama alanları, yeni 'yerel' ilişkileri" inşa ettiklerini tespit etmiştir (Erder, 1997: 14-15). Pendik araştırmasında da bu "yerel ilişkilerin" kentsel gerilimi oluşturmadaki rolü araştırılmaktadır. Araştırma nitel bir araştırmadır ve toplam 75 görüşme gerçekleştirilmiştir (Erder, 1997: 17).

Araştırmanın sonucunda "Türkiye'de, kentsel gerilimin önemli bir kesimi, yeni kentsel alanların, kent hukuku dışında üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, temel gerilim konuları, kent içinde oluşan yeni alanların formel kentsel sistemle eklemlenme istekleri etrafında odaklanmaktadır" (Erder, 1997: 167).

Gecekondu alanlarındaki en temel gerilim merkezinin "yerleşikleşme, meşrulaşma ve kentsel sistemle eklemlenme" olduğu ifade edilmektedir. Gerilimin en fazla yaşandığı anlar mahalle kuruluş sürecinde yaşanmaktadır (Erder, 1997: 168). Mahalle kurulduktan sonra talepler karşılanmadığında "gösteriler" artmakta ve dolayısıyla da "kentsel gerilim" oluşmaktadır (Erder, 1997: 169). Ancak gecekonduculular çoğunlukla yerel yaşam ile ilgili sorunlarını çözebilmek için bütün ilişki ağlarını kullanarak "bürokratlar" ve "siyasilerle" uzlaşma yoluna gitmektedir (Erder, 1997: 171). Devlet mahallenin sorunları çözmekte yetersiz kalınca devreye "yerel gruplar" girmektedir ve "yerel gruplar" arasında rekabete dayalı bir gerilim oluşmaktadır (Erder, 1997: 172). Bu yerel gruplar "taleplerini" belirlemekte ve "kentsel kurumlara ulaşma olanaklarına göre değişen stratejiler" uygulamaktadır (Erder, 1997: 173). Ancak bu yerel gruplar

çoğuldur ve değişen talepleri ve öncelik kriterleri bulunmaktadır. Bu mahallelerde “farklı ‘hemşehri grupları’, farklı ‘cemaat’ler bulunmaktadır ve kent idarecileri bu “farklı yerel gruplardan gelen taleplere, farklı mesafede” durmaktadırlar. Bu da bir kentsel gerilimi oluşturan bir faktördür (Erder, 1997: 173).

Erder’e göre en temelde üç gerilim eksenini bulunmaktadır. Birincisi devletin mahalle sorunlarını “cemaatlere” bırakmasıdır. Buna göre bazı yerel gruplar cemaat olarak örgütlenebilirken bazıları örgütlenememektedir. İkincisi 90’lı yıllardaki Kürt göçünün “zorunlu göç” olmasından kaynaklanmaktadır. Üçüncüsü de “kuşak çatışması” olarak tanımlanan 1. kuşak göçmenler ile bunların çocuklarının “kentsel deneyim” farkından oluşmaktadır (Erder, 1997: 175).

Bu dönemin bir diğer dikkat çeken araştırması da Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu’nun (2001) 1998 yılında gerçekleştirdikleri Sultanbeyli araştırmasıdır. Araştırma öncelikle gecekondu araştırmalarında daha çok kullanılan modernist ve pozitivist yaklaşımların bir eleştirisini benimsemektedir. Bu anlamda bu araştırma pozitivist olmaması ile dikkat çekmektedir. Artık araştırmacılar araştırma nesnelere “dışarıdan” değil “içeriden” bakmaya çalışmaktadırlar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 26-32).

Araştırmalarının temel sorunsalı 1980 sonrasında kent yoksulları olarak tanımladıkları gecekonducuların kentsel alanda varlıklarını sürdürebilmek için geliştirdikleri stratejilerdir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 38). Burada ele alınan yoksullar ise kent merkezindeki “çaresiz” sınıfsız değil, “varoş yoksulluğu”dur. “Varoş yoksulları” ile “kent içinde yaşayan yoksullar” arasında temel bir fark vardır. “Varoş yoksulları” “dönüştürme kapasitesinden” mahrum değildir ve bu yönüyle “pasif bir izleyici” değildirler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 39). “Varoş yoksulları” “kaderine razı olmak bir yana, kent içinde tutunmak ve yükselebilmek için bir dizi sıkıntıya katlanabilen, bir savaşıma girmeyi göze alan bir kesim”dir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 39).

Gecekondu literatürüne önemli bir katkı olan “nöbetleşe yoksulluk” kavramı ile kentsel alandaki eşitsiz güç ilişkileri temelinde kent yoksulları içerisindeki bir grubun diğerleri üzerinden zenginleşmesi anlatılmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 41). Bir sistem olarak tanımlanan nöbetleşe yoksulluğun özellikleri şunlardır:

(a) Her seferinde arsa ve konut piyasasında kurulan ilişkilere dayanması (b) çoğu kez iş piyasasında kurulu olan, özellikle hemşehrilik esaslı ilişkilerle eklenmesi (c) bu piyasalarda yaratılan getirilerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağıtımını (d) bu eşitsiz getiriler temelinde yükselen politik ilişkiler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 41).

Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk "kentli yoksulların kendi aralarında kurdukları eşitsiz güç ilişkilerini" ifade etmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 44). Nöbetleşe yoksulluk "yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde" oluşan "kent yoksullarının yaşama stratejisi" olması ile birlikte bu süreç "kendilerinden sonra gelenlerin sırtından" yürüyerek yoksulluğu onlara devretmektedir. Bu sayede yoksulluğu devredenler zenginleşmektedir. Bu bir "başarıdır" ve bu başarının oluşmasında kültürel hareketliliği sağlayan "ilişki ağları" önemli bir rol oynamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 50). Bu ilişki ağları "güvene" dayalı ilişkilendirir ve kent yoksullarının kendi içlerinde kurdukları bir ortaklığa dayanmaktadır. Bu durum da modernleşmeci zihniyet tarafından bir az gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilen enformelliğin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Enformel kesim iddia edildiği gibi pasif bir kitle değildir. Kentte tutunmak ve refahını artırmak için çeşitli stratejiler geliştirirler. İşte nöbetleşe yoksulluk "varoş yoksulları"nın geliştirdikleri ilişki ağları üzerinden işleyen bir hayatta kalma stratejisidir.

Bu dönemin bir başka araştırması da Heidi Wedel tarafından gerçekleştirilmiştir. Wedel'in araştırması ise gecekondu kadınların siyasal katılımlarını anlamak üzerine kuruludur. Wedel (2001: 13) gecekondu kadınların siyasal alana dair mücadelelerinde iki tarzın benimsendiğini ifade etmektedir. Bunlar "klientalizm" ve "protesto eylemleri"dir. Wedel'e (2001: 14) göre bunlar "sorun çözme stratejileri"dir ve yoğun bir "siyasallık" içerir. Buna göre gecekondu kadınlar "siyasal aktörler"dir. Aynı zamanda da gecekondu kadınlar "kent yoksulları"dır (Wedel, 2001: 15). Ancak buna karşılık "olan bitenden haberdar yapıcı aktörler"dir (Wedel, 2001: 19).

Bunun yanında Wedel'e göre gecekondu kadınlar erkeklere oranla daha fazla siyasal katılım içerisindedir. Kadınlar mahalle sorunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasıyla birlikte ihtiyaçları ve talepleri de daha farklıdır. Ancak siyasal alan ataerkil bir düzlemde kurulduğu için mahalle ile ilgili sorunların çözümü noktasında kadınlar gerektiği kadar

aktif olamamaktadır. Ancak kadınların kentle bütünleşme düzeyleri yükseldikçe siyasallaşmaları da artmaktadır. Erkekler de daha çok zorlu iş koşulları ile uğraştığından ötürü mahalle ile ilgili sorunların dile getirilmesi ve çözüm için politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında kadınlar gittikçe daha fazla rol üstlenmektedirler (Wedel, 2001: 25).

Wedel'e göre gecekonducuların siyasallaşmalarını sağlayan temel faktör "mahrumiyet"tir. Bu "nesnel mahrumiyet" arttıkça "kolektif eylemler" devreye sokulmaktadır. "Konut güvencesizliği" bu mahrumiyetlerden biridir. Her ne kadar bu mahalleler yasadışı olsalar da Ortadoğu toplumlarına özgü bir meşruiyetleri bulunmaktadır. Wedel'in (2001: 222) ifadesiyle "algılanan ihtiyaçlar" gecekonducuların siyasallaşmasının kurucu ilkesidir.

Cinsiyet değişkeni açısından siyasallaşmaya bakıldığında ise "algılanan ihtiyaçlar" konusunda "konut güvencesizliği" noktasında bir ayrışmanın olmadığı ancak "altyapı" gibi konularda cinsiyet farklılaşmasının olduğu bulunmuştur. Buna göre mahalleyi ilgilendiren konulardan kadınlar erkeklere göre daha fazla etkilenmektedir. Çünkü kadınlar mahalleye hapsedilmişlerdir (Wedel, 2001: 223).

Wedel'e göre ayrıca "kolektif eylemlerin" oluşmasında kadınların oldukça önemli bir payı bulunmaktadır. Kadınlar özellikle "enformel ilişki ağları" üzerinden "klientalist" yöntemlerle "algılanan ihtiyaç" temelindeki sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Belediye yetkilileri ile yapılan görüşmeler böyle bir içeriğe sahiptir (Wedel, 2001: 227). Tüm bunlara rağmen Türkiye'de örneğin Latin Amerika'da olduğu gibi mahalle örgütlenmelerinin oluşturduğu bir ağ ile hareket eden toplumsal bir hareketin varlığı bulunmamaktadır. Bu siyasallaşmalarda "örgütlülük" yoktur ancak kolektif eylemler bulunmaktadır ve bunlar da konut güvencesi, altyapı ve sosyal olanaklar için verilmektedir (Wedel, 2001: 231). Tüm bu siyasallaşma süreçleri içerisinde kadınlar her ne kadar eril tahakkümden ötürü zorluklar çekseler de kentle bütünleştikleri ve dışarıya açıldıkları sürece "mekân cemaatleri"nin ötesine geçerek "siyasal bir özne"ye dönüşmeye başlamıştır (Wedel, 2001: 232).

Bu dönemin sonlarına doğru neoliberal kent politikalarının kent sel süreçler üzerindeki etkileri üzerine araştırmaların başladığı görülmektedir. Mersin önek olayı üzerinden neoliberal kent politikalarının etkisi üzerine gerçekleştirilen bir araştırma Sevilyay Kaygalak tarafından yapılmıştır.

Araştırma “neoliberalizm, zorunlu göç ve yol açtığı sosyo-mekânsal sorunlar” üzerine yapılmıştır (Kaygalak, 2009: 6). Bu sorunlar göçle kurulmuş olan ve bir işçi mahallesi olan Mersin'in Demirtaş örneğinde yapılan bir alan araştırması ile ele alınmıştır (Kaygalak, 2009: 7). Araştırma hem nitel hem de nicel metodoloji ile yapılmış olup 253 anket ve 25 derinlemesine mülakat yapılmıştır (Kaygalak, 2009: 8). Kaygalak'a göre zorunlu göç ile kentsel yoksulluk derinleşmiş ve mekânsal ayrışmalar artmıştır. Bu gelişmelerde göçmenlerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir. Göçmenlerin karşılaştıkları ve üstesinden gelmeye çalıştıkları sorunları artık daha büyüktür (Kaygalak, 2009: 7).

Kaygalak'ın vardığı sonuç neoliberal kent politikaları sonucunda kentsel alanda yoksulluk derinleşmekte, yaygınlaşmakta ve mekânsal olarak yoğunlaşmaktadır (Kaygalak, 2009: 199). Bu “yoksullaşma” ve “toplumsal kutuplaşma” süreçlerinin oluşmasında “zorunlu göç” en önemli faktördür (Kaygalak, 2009: 200).

Bu dönemde yapılan bir diğer araştırma bir sözlü tarih çalışması olan (2008: 17) Şükrü Aslan'ın “1 Mayıs Mahallesi”dir. Çalışma tamamen nitel bir saha araştırmasıdır. Araştırmacı 1 Mayıs Mahallesi'ni kuran “komite üyeleri”ne ulaşmış ve bu kişilerle derinlemesine mülakat yaparak (2008: 14) ortaya bir “mahalle mücadele tarihi” çıkarmıştır. Aslan'ın (2008: 11) yaklaşımına göre kentsel alan bir mücadele düzlemidir: “kent mekânı, farklı çıkar gruplarının açıklarını gidermek üzere iştahla bekledikleri bir yemek gibidir. Bu yüzden kent mekânı toplumsal gerilimlere ve mücadelelere sürekli açıktır”. Araştırmanın amacı ise “gecekondu mahallelerinin kentleşme sürecini nasıl etkilediğinin yanısıra, nasıl doğrudan kentsel toplumsal mücadelelerin ürünü olarak geliştiklerini analiz” etmek olarak belirlenmiştir (2008: 12-13). Bu anlamda çalışma gecekondu mahallesinin kuruluş sürecinin bir mücadele pratiği olduğunu ve bunun da “konut ve yerleşme sorunu” bağlamında tanımlanması gerektiğini savunmaktadır.

Çoğu gecekondu mahallesi “patronaj” ilişkileri ile kurulurken 1 Mayıs Mahallesi “toplumsal mücadeleler” sonucunda kurulmuştur (Aslan, 2008: 13). İşte bu kuruluş süreci “semt monografisi” üzerinden ortaya konulmaktadır (2008: 13-14).

1 Mayıs Mahallesi örneği kapitalist kentte her ne kadar değişim değeri üzerinden mekân değerlendirmeleri ağırlıklı olarak yapılırsa da, kullanım

değeri merkezli yani beşeri ihtiyaçları merkeze alarak bir “sahiplenme” üzerinden kentsel mekân üretiminin sağlanabildiğini göstermektedir (Aslan, 2008: 193). 1 Mayıs Mahallesi deneyimi “tabandan gelen bir kent planlaması”dır (Aslan, 2008:195)

2004 Sonrası Gecekondu ve Kentsel Dönüşüm Araştırmaları:

3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olan Ak Parti’nin “acil eylem planı”nın en önemli madde başlıklarından biri de gecekondu ortadan kaldırılmasını hedefleyen kentsel dönüşümdür. Bir fikriyat olarak kentsel dönüşümün kendisini gösterdiği en önemli isim ve bu anlamda kentsel dönüşüm ideolojisinin oluşmasında etkili bir aktör olan Erdoğan Bayraktar’ın (2006, 2007) çalışmaları bu oluşum aşamasındaki fikriyatı anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmalar ile hem kentsel dönüşüm fikriyatı oluşturulurken hem de kentsel dönüşümün ideolojik meşruiyeti oluşturulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın argümanları ve verileri kentsel dönüşüm ideolojisini anlamak için önemlidir.

Bayraktar’a göre gecekondu “kaçak yapılaşma”dır ve “denetimsiz ve plansız” bir şehirleşme ortaya çıkarmıştır. Erken dönemde gecekondu “masum” bir olgu iken, tarihsel süreç içerisinde bir “geleneğe” dönüşmüş ve devletin de popülist politikalarla imar aflarını çıkarması gecekonduyun “kişisel bir rant aracı” olmasına neden olmuştur. Bunun yanında “arsa spekülatörlerinin hazine arazilerini işgal ederek” gecekonduların barınma amacından farklı olarak rant getirici bir faktör olarak “yoksul kesime kiralanması” bu kaçak yapılaşmanın temel ilkesidir (Bayraktar, 2006: 11). Kaçak yapılaşma ile oluşan bu gecekondu kentlere zarar vermektedir. Gecekondu kent “sağlıklı” gelişmesini engeller. Yapılması gereken ise bu “sağlıksız alanları dönüştürmektir” (Bayraktar, 2006: 12).

Bayraktar’ın (2006: 53) tespitine göre artık gecekondu dönemi bitmiştir. Ortada sadece “**kentsel toprak rantı paylaşım kavgası ve spekülatif amaçlı kentsel mekân örgütlenmesi**” bulunmaktadır. Bunun yanında kentler acilen çağdaştırılmalıdır ve bu yolla Türkiye’nin prestiji artacaktır (Bayraktar, 2006: 95,42). Çünkü kaçak yapılaşma olan gecekondu “yarım asrı aşkın bir süredir ülkemizin düşmeyen gündem maddesidir” (Bayraktar, 2006: 132). Gecekondu aynı zamanda bir “kaynak israfı” demektir (Bayraktar, 2006: 132; Bayraktar, 2007: 54). Tüm

bunlara ek olarak “doğal afetler” sonucunda can ve mal kaybının yaşanmasının en önemli nedeni gecekondu ve gecekondu bu yüzden “sağlıksız alanlardır” ve bir “sosyal yara”dır (Bayraktar, 2006: 132). Bir “eğitim ve kültür sorunu” olan gecekondu “uyuşturucu ve terör gibi suç odakları” mekânıdır (Bayraktar, 2006: 132; Bayraktar, 2007: 54). Gecekondu “makulleştirilmez” çünkü “yasal bir değere” sahip değildir (Bayraktar, 2006: 132-133).

Eğer Türkiye “modern dünya”ya dâhil olmak istiyorsa mutlaka “sağlıklı kentlere” sahip olmalıdır ve bunun da yolu öncelikle kentlerin “gecekonduardan arındırılması”ndan geçmektedir (Bayraktar, 2006: 133). Dolayısıyla kentsel dönüşüm Bayraktar’a göre çağdaş muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için atılması gereken zorunlu adımdır. Bunun için kentsel dönüşüm artık bir devlet politikasıdır (Bayraktar, 2006: 42).

Yine aynı şekilde 2000 sonrası şekillenen neoliberal bloğa destek veren MÜSİAD’in hazırladığı 2010 tarihli inşaat sektörü raporunda da “çarpık kentleşme” olarak değerlendirilen “gecekondu” ile mücadelede kentsel dönüşümün çok önemli olduğunun altı çizilmektedir. Çünkü “gecekondu, bugünün Türkiye’sinin terörden sonraki en büyük sorunudur” (MÜSİAD, 2011: 11). Hatta Ak Parti “çarpık kentleşme ve gecekonduaların oluşturduğu tehlikenin farkında olarak” iktidara gelmiştir (MÜSİAD, 2011: 8).

Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinin neoliberal dönemin devreye girmesiyle gecekondu ile “savaş” sürecinde önemli bir araç olarak devreye girdiği söylenebilir. Bu dönemin “dış çerçevesi” olan neoliberal gelişmelerden kentlerde derinden etkilenmeye başlamıştır. Kentsel dönüşümün fikriyattan çıkarak uygulanmaya başlamasıyla birlikte de çeşitli eleştirel araştırmaların oluştuğu söylenebilir.

Erder’e göre gecekondu artık sadece yoksulların mekânı değildir. Gecekondulaşma ticarileşmiştir ve “küçük müteahhitlerin” egemenlik kurduğu bir piyasa haline gelmiştir. Gecekondu mahalleleri artık “alt orta sınıf konut alanları” haline gelmiştir. Bu nedenle gecekondu devingenlik mekanizmalarından yararlanmakta ve bu sayede “zenginiyle, yoksuluyla, heterojen gruplardan oluşan konut alanları” haline dönüşmüştür (Erder, 2009: 114).

Gecekondu mahalleleri böyle bir dönüşüm geçirirken kentsel dönüşüm ile karşılaşmaktadır. Bu projeler “saydamlık”, “demokratik katılım” ve “yönetişim” ilkelerine uyulmadan uygulanmaktadır ve bu gelişmeler gecekonducuların “bilgisi ve denetimleri dışında”dır. Bu projeler ile “sınıfsal ayrımlaşma daha da belirginleşmektedir” (Erder, 2009: 118). Sınıfsal ayrımlaşmanın yanında bu projeler mekânın kullanım biçimini değiştirerek “eski kullanıcıları yerinden etmektedir” (Erder, 2009: 119). Kentsel dönüşüm ile çeşitli planlama ve imar politikaları ile değer kazanan kentsel araziler el değiştirmektedir (Erder, 2009: 121). Bu el değiştirme ile “kentteki en yoksul ve güçsüz gruplar merkezden atılmaya” başlanmıştır (Erder, 2009: 122).

Kayasü ve Uzun ise kentsel dönüşüm kavramını kavramsallaştırmaya çalışmaktadır. Kentsel dönüşüm bu anlamda planlama disiplindeki “kentsel yenileme” (urban renewal) yaklaşımı içerisinde yer alan bir “planlama ve müdahale biçimidir”. Buna göre “kentin zaman içinde eskiyen veya boşalan veya işlevini yitiren alanlar” yenilenmektedir. Yenilenen bu alanlar her ne kadar “çöküntü bölgeleri”nde uygulanıyor olsa da bununla sınırlı değildir. “Ekonomik ve toplumsal açıdan canlılığını yitiren” alanlar da kentsel dönüşümün nesnesidir (Kayasü ve Uzun, 2009: 153). Bu anlamda kentsel yenileme “canlandırma, yeniden geliştirme, iyileştirme ve koruma” gibi “müdahale biçimleri”ni anlatan genel bir süreçtir (Kayasü ve Uzun, 2009: 153).

Bu yaklaşım rantta göre değil, uluslar arası bilimsel standartlara göre şehrin dizayn edilmesi gerektiğini savunmasından dolayı aslında ilkesel düzeyde kentsel dönüşüme karşı değildir (Özden 2010: 221). Kentsel dönüşümün bir teknik olarak kullanılabilir ancak işin içine rant, çıkar ve siyasal faktörlerin girmesiyle projelerin amaçları ve uygulama süreci arasında oluşan çelişkiler kentsel dönüşümün sorgulanmasına yol açmaktadır. Bir şehircilik tekniği olarak kentsel dönüşümün uygulanacağı kentsel alanların ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği şöyle belirlenmektedir:

Eski ve köhne konut dokusu, konut konfor koşullarının noksanlığı, genel görünümün sefilliği, çoklu kullanıcı ve yüksek oranda kiracılık niteliksiz çevre, sanayi ve konut karışımı yerleşme dokusu, işlevsiz hale

gelmeye başlamış, az işleyen okullar, toplum standartlarına uyum sağlamakta zorlanan yetersiz birey ve aileler, hizmet birimlerinin ve donatıların noksanlığı" bu ölçütlerden bazılarıdır (Özden, 2010: 198)

Kentsel dönüşüm sadece gecekondu alanlarının dönüşümü ile sınırlı olmakla kalmayıp, eski sanayi alanları ve işlevini kaybetmiş kent merkezi gibi mekânların da yenilenerek, kent ekonomisine kazandırıldığı görülmektedir. Bu tür kentsel dönüşüm projelerine emlak merkezli dönüşüm (Özdemir, 2010: 7) denilmektedir ve bu projeler yoksulların aleyhine bir "mülksüzleştirme"ye yol açmaktadır:

Kar üretme potansiyeli olan mekânlar (eski sanayi bölgeleri, kıyı şeritleri, yıpranmış kent içi alanları) yatırıma açan Kentsel Dönüşüm Projeleri, bu ekonomide önemli bir işlevi yerine getirirken bir yandan da farklı gruplar için son derece eşitsizlik yaratıcı sonuçları tetikliyorlar: yatırımcılar ve yerel hükümetler için kısa zamanda karlı geri dönüşler üretirken, dezavantajlı gruplar için eşzamanlı olarak yerinden edilme ve mülksüzleşme dinamiklerini harekete geçiriyorlar (Kuyucu ve Ünsal, 2007: 88-89).

Bu anlamda kentsel dönüşüm bir kamu politikası olarak kentteki kapitalist süreçler (sanayisizleşme, artan işsizlik, çöküntü bölgelerinin oluşması gibi) ile oluşan kentsel problemlerin çözüme kavuşturulmasına çalışmaktadır (Couch ve Fraser, 2003: 2).

Kentsel yenileme (urban renewal) süreci sadece fiziksel bir işlem değildir. Kentsel yenileme aynı zamanda toplumsal içeriği olan bir konudur. Kentsel yenileme ve özellikle bunun bir alt tekniği olarak ön plana çıkan mahalle yenileştirme programlarında en temel olarak alt gelir grubuna mensup bireylerin yaşadığı yerleşim alanlarındaki konut kalitesini yükseltmek istenmektedir. Bunu için bu mahallelere kamu kaynakları aktarılır. Bu şekilde kentsel ayrışma yani zengin ile yoksulların mekânsal olarak gettolaşmasının önüne geçilmek istenmektedir (Kocabaş, 2006: 5). Turok'un (2010: 35) vurguladığı gibi kentsel dönüşüm politikalarının temelinde "yoksulluğu ve fiziksel köhnemeyi gelecekte yeniden ortaya çıkmayacak şekilde azaltma mücadelesi yatmaktadır"

Ancak kentsel dönüşüm projelerinin şehircilik disiplini bir teknik/bilimsel meşruiyeti olsa da Türkiye bağlamındaki uygulamalar "toplumun dar gelirli kesimlerinin konut sorununu" çözememektedir.

Bunun tam aksine ağırlıklı olarak “üst gelir grubuna yönelik prestij projeleri” gerçekleşmektedir. Gecekondulular da “kentsel ranttan paylarını alarak kentin farklı bölgelerine göçmekte”dirler (Kayasü ve Uzun, 2009: 158-159). Bu anlamda “gecekondu alanlarına yönelik olarak başlatılan kentsel dönüşüm projeleri, kentte geri dönüşümü olmayan çok önemli sosyal ve mekânsal sorunlar” ortaya çıkarmaktadır. Çünkü “planlama disiplininin temel ilkeleri göz ardı edilerek” gerçekleştirilmektedir (Kayasü ve Uzun, 2009: 159).

Bunun yanında kentsel dönüşümü “sosyal demokrat, neo-liberal ve üçüncü yol politikaları” kapsamında uygulayan ülkelerdeki kavramsal çerçeve üzerinden Türkiye bağlamına ithal etmek hatalı bir yaklaşımdır. Çünkü Türkiye örneğindeki gecekondulaşmanın kendi özgü özellikleri bulunmaktadır (Kayasü ve Uzun, 2009: 160).

Bu yönüyle kentsel dönüşüm Amerika ve İngiltere’de oluşarak neoliberal küreselleşme aracılığıyla etkisini Batı-dışı toplumlarda göstermektedir (Özdemir, 2010: 1-4). Hague’nin de belirttiği gibi kentsel dönüşüm ilk olarak Amerika’da ortaya çıkmış daha sonra İngiltere tarafından kopya edilip diğer ülkelere ihraç edilmiştir (Özdemir, 2010: 2).

Ercan’a (2009: 172) göre ise kentsel dönüşümün Türkiye’deki uygulama biçiminde sorunu sadece “fiziki dönüşüm”e indirgeyen kısır bir yaklaşım egemendir. Bu ise eski bir alışkanlıktır ve artık terk edilmelidir. Kentsel dönüşüm yaklaşımlarında “topluluk ihtiyacı odaklı planlama” benimsenmelidir. Bu sayede “toplumsal kutuplaşmayı, parçalanmayı, kentsel marjinalliği ve toplumsal dışlamayı azaltmayı amaçlayan, uzun-erimli, yerelin önceliklerine ve ihtiyaçlarına özel, bütüncül ve bütünlük” bir kentsel dönüşüm yaklaşımı ortaya çıkabilir (Ercan, 2009: 172). Bu da yerel halkın “topluluk ihtiyacı odaklı dönüşüm” yaklaşımı ile projeye katılımının sağlanmasıyla ancak kentsel dönüşüm “sürdürülebilir” bir politika haline gelir. Yerel halkın projeyi “sahiplenmesi” başarı için en önemli faktördür (Ercan, 2009: 173).

Bir başka araştırmacı Güzey’e (2009: 178) göre ise kentsel dönüşüm kentsel problemlere bir çözüm olmaktan çok “devlet destekli bir soylulaştırma”dır. Bu anlamda kentsel dönüşümün Türkiye’deki uygulamaları “kentlerin en cazip alanlarında” yer alan ve “alt-gelir grubu konut kullanımını” ifade eden “gecekondu alanları”nda “üst gelir ve/veya statü grubu konut alanları” oluşturmak için kullanılan bir araçtır. Bu şekilde

“rantın yeniden kazanılması” sağlanmaya çalışılmaktadır (Güzey, 2009: 182). Bu süreçte ise gecekonducular “zaman içinde dışlanmakta ve alanı terk etmektedir”. Çünkü kentsel dönüşüm projelerinin amacı “dönüşümü sağlanacak alanda yaşayan nüfusun problemlerine çözüm bulmak ya da bu alanı ıslah etmek değil, kentsel arazi rantını en iyi şekilde kullanarak bundan pay almaktır” (Güzey, 2009: 184).

Kentsel ranttan bu pay kapma mücadelesi de gecekonducuların aleyhine bir şekilde “kentsel topraklardaki kullanım ve mülkiyet haklarında alt sınıflardan üst sınıflara” bir mülk “transferinin” gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu mülksüzleştirme ise en çok “tekel rantlarına sahip bölgelerde kalan gecekondu mahalleleri”nde gerçekleşmektedir. Bu mahallelerdeki “tam olarak düzenlenemeyen mülkiyet hakları ve imar sorunları” mülksüzleştirme için “meşruiyet zemini” oluşturmaktadır (Güzey, 2009: 184). Bundan dolayı gecekondu dönüşümünü hedefleyen kentsel dönüşüm projeleri “en prestijli, rant aralığı en yüksek alanlara yönelmektedir” (Güzey, 2009: 188).

Perouse'in araştırmaları da bu dönemde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin anlaşılması için oldukça önemlidir. Perouse'e göre kentsel dönüşüm projeleri “totaliter bir şehircilik politikasının” ürünüdür. Bu projelerin kentsel alandaki uygulanmaya başlanıp ülke gündemini belirlemesi 2004 yılında başlamıştır. Kentsel dönüşüm bu yıldan beri “yatırımcıların” isteklerine göre uygulanmaktadır. Kentsel dönüşümün ilk uygulaması olan Ayazma örneğinden hareketle kentsel dönüşümün iddia edildiğinin aksine “medenileştirici” bir dönüşüm olmadığını ifade etmektedir. Bunun tam aksine kentsel dönüşüm “bölge sakinlerini yerinden eden, ötekileştirici ve seçkinci” bir uygulamadır (Perouse, 2011: 13-14).

Perouse'e (2011: 368) göre Türkiye'de kenti daha modern kılmak için uygulanan kentsel dönüşüm daha çok Anglosakson modelini ifade eden “kentsel yenilenme” (Urban regeneration)” yaklaşımını kendisine referans almaktadır. Bu referans çerçevesine göre yapılmak istenen “özel sektörün yararına” “büyük bir mülk transferini” gerçekleştirmektir (Perouse, 2011: 368). Kentsel dokuya ağır bir müdahale biçimini ifade eden bu mülk transferinin gerçekleşmesinde “deprem riski” kentsel dönüşüm politikalarına meşruiyet kazandırmak için araçsallaştırılmaktadır (Per-

ouse, 2011: 368). Bu mülk transferinin nesnesi olan araziler “değerini yitirmiş tarihi merkezler” ile “aniden, büyük bir gelişim gösteren çevre alanlar”dır (Perouse, 2011: 369).

Bu dönemde kentsel dönüşüm hakkında görüş belirten bir diğer araştırmacı da Çağlar Keyder’dir. Keyder’e göre gecekondulara devlet tarafından “enformel gecekondular inşaa etme konusunda zımni bir hak tanınmıştır” ancak buna karşılık gecekondular “mülkiyet statüsü” kazanamamıştır (Keyder, 2011: 56). Bu mülkiyet durumunun müphemliği de siyasal iktidar tarafından kullanılmıştır. Bu anlamda 2000’li yıllardaki imar ve planlama politikaları ile devletin zımni bir hak tanıdığı gecekondular alanları ve araziler “yeniden düzenlemeye” konu olmaya başlamış ve “yasaya uygun” bir kent üretilmeye çalışılmaya başlanmıştır (Keyder, 2011: 56). Devlet enformel süreçlerle oluşan gecekondular alanlarını her zaman “tanıma” yoluna gitmiştir ve bu açıdan birçok yasa çıkartmıştır. Bu süreç gecekonduyu yasallaştırmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007: 63).

Bu bağlamda artık eski gecekondular bölgeleri kent merkezinden uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır (Keyder, 2011: 58). Çünkü kentsel alanda arazi azalmış ve bunun bir sonucu olarak “himayeci aldırılmazlığa” dayanan “popülist yerleştirme politikaları” krize girmiştir. Yerel yöneticiler “arazinin en verimli kullanımının en çok gelir sağlayan seçenek” olduğunu keşfetmişler ve “popülist temayüllerin de feshedilmesiyle” “arsa spekülasyonu” süreci başlamıştır (Keyder, 2011: 60). Keyder tarafından 2000’li yıllar ile kentsel dönüşüm seferberliğinin başlaması bu şekilde açıklanmaktadır. Bu açıklama ile aynı zamanda kentsel dönüşümün ekonomi-politiği ortaya konulmaktadır. Yalçıntan ise kentsel arazinin spekülasyon hale gelerek kentsel dönüşümün başlama sürecini şu şekilde açıklıyor:

İstanbul’da bir yandan nüfusun artmaya devam etmesiyle boş araziler giderek azalıyor ve arz eksikliği nedeniyle arazi değerleri yükseliyor. Diğer yandan yeni ekonomi gereği, değişim değerini karşılayacak şekilde yenden işlevlendirilmesi/değerlendirilmesi gereken alanlar gündeme geliyor, bu alanlar için geliştirilen projelerle işlev ve kullanıcılar tamamen değişirken, ciddi değer artışları gözleniyor. İstanbul’da kentsel arazi mülkiyetine bağlı kazançlar, ticaret ve reel üretim gibi servet biriktirme araçlarından daha cazip hale gelirken, bu da zaten kısıtlı bir meta olan kentsel araziye her zamankinden daha spekülasyon hale getiriyor (Yalçıntan ve diğ. 2014:

48).

Kuyucu ve Ünsal'a (2011: 86) göre kentsel dönüşüm projeleri kentsel alandaki "piyasa mekanizmalarının, mülkiyet ilişkilerinin ve yönetim rejimlerini" imkânsızlaştırarak "yeni düzenlemeler sağlayan en önemli mekanizmalardır". Düzenleme mekanizmaları olarak ele alınan kentsel dönüşüm projeleri "kayıtdışı konut bölgeleri ve yıpranmış kent içi konut alanlarındaki mülkiyet kurallarını ve piyasa dinamiklerini" yeniden tanımlamaktadır. Bu yönüyle iki temel hedefi bulunmaktadır: gecekondu mahallelerinin "fiziksel ve demografik anlamda 'iyileştirilmesi ve neoliberal yönetim rejiminin kuruması"dır (Kuyucu ve Ünsal, 2011: 88).

Kuyucu ve Ünsal'a (2011: 106) göre kentsel dönüşüm projeleri "bazı rant alanlarının daha güçlü aktörlere 'pazarlanmasında' bir araç"tır ve "mahallede yaşamakta olanların 'barınma hakkını' ihlal" etmektedir.

Tanıl Bora da (2013: 7) kentsel dönüşümün "yeni bir şey" olmadığını altını çizerek "Türkiye'nin acilci modernleşme serüveninde" kentsel dönüşümün "rant üretimi mekanizması" olarak "onlarca yıldır" çalıştığını savunmaktadır. Ancak son zamanlarda "saldırgan, müstevli imar ve inşaat rejimi" olarak tanımlanan kentsel dönüşümün etkisini tüm "vatan sathı"nda gösterdiği vurgulanmaktadır (Bora, 2013: 8). Ona göre bu "inşaat ekonomi-politiği bir "rant jenarötürü" olarak işleyerek "sermaye ve burjuvazinin inşasında" önemli bir rol oynamaktadır (Bora, 2013: 8). Dolayısıyla kentsel dönüşümün "tümüyle hayatı değiştiren bir etkisi vardır". Çünkü "ikametle hayatın başka alanları arasındaki bağları" koparır. Kentsel dönüşümün ürettiği "yan yana istiflenmiş modüller gibi duran koca binalar, hayatın fragmanlaşmasının anıtları gibidir" (Bora, 2013: 8).

Aynı zamanda "ikameti" imkânsızlaştıran ve "hayatı fragmanlaştıran" bu kentsel dönüşüm projeleri ile mahalleler "mahalle olmaktan çıkıp konut silosuna" dönüşmektedir (Bora, 2013: 9). Tüm bu süreçten olumsuz etkilenen "insanlar" ise bu "rant operasyonlarına" direnmeye çalışmaktadır (Bora, 2013: 9). Bu direnişlerin hem "ekonomik" hem de "hukuki hak" taleplerinin yanında "yerinde ıslah" talepleri bulunmaktadır. Bora'ya göre özellikle bu "yerinde ıslah" talebi oldukça önemlidir. Çünkü bu "yerinde ıslah" talebi kentsel dönüşümün nasıl yapılması gerektiği konusunda bir içeriğe sahiptir. Buna göre kentsel dönüşüm yapılırken "mahalle" korunmalı, bu mahallenin bir "yaşam çevresi" olduğu dikkate

alınmalı ve bundan ötürü “toplumsal dokusuna hürmet” edilmelidir (Bora, 2013: 9). Tüm bu taleplerin ortak paydası ise “barınma hakkıdır” ve bu “kentsel dönüşüme karşı direnişin şiarı”dır (Bora, 2013: 9).

Perouse 2013 yılındaki yazısında da kentsel dönüşüm ile “yeni açılan imar alanlarına/fırsatlarına göz dikilip, yatırım yapıldığını” belirtmektedir. Bu yatırımlar “geniş ölçekteki konut geliştirme” hamleleridir ve en çok ihtiyacının olduğu ise “boş/boşaltılmış arsa”dır. İşte kentsel dönüşüm inşaat sermayesine bu büyük “yatırımlarını” gerçekleştirebilmesi için gerekli olan “arsa”yı temin etmek için devreye sokulan bir araçtır (Perouse, 2013: 50). Çünkü kentsel alanlar kapitalist süreçlerden doğrudan etkilenirler, mekân üzerinden işleyen bir zenginleşme ve kâr üretimi süreci bulunur. Daha doğrusu kapitalizm içine girdiği kriz koşullarından ancak daha fazla kentsel yaşam alanını, gündelik yaşam bağlamlarını metalaştırdığı takdirde çıkabileceğini düşünmektedir. Artık neoliberal kent rejimi içerisinde kentsel mekânlar önemli sermaye birikim araçları haline getirilmiştir (Türkün, 2012: 127).

Bunun yanında Perouse’a göre “dönüştürenler” açısından kentsel dönüşüm “medenileştirici” bir araçtır. Buna göre “ilkel gecekondu bloka geçmek modern/çağdaş olana bir geçiş”tir (Perouse, 2013: 51-52). “Kentsel dönüşüm propagandası” “zorunlu modernleş(tir)me söylemiyle” oluşturulmaktadır. Bu açıdan “kentsel dönüşüm bir kentli/medeni hayat tarzının teminatçısı/hızlandırıcısı olarak” sanki “daha çok medeniyet getirecekmiş” gibi kodlanmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm Avrupa hayranlığının bir yansımasıdır (Perouse, 2013: 52). Kentsel dönüşüm aracılığıyla daha medeni ve modern olunacağı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle de kentsel dönüşümün varoşlu “öteki”yi kentlileştireceği düşünülmektedir. Böylelikle kırdan kente göç sonrası kentleşme sürecinde oluşan bütünleşme sorunsalının da aşılması iddia edilmektedir. Bu durum Kemalist elitlerin gecekonduculara yaklaşımının muhafazakâr elitler tarafından da devam ettirildiğini göstermektedir ve ortada bu bağlamda bir kopuştan daha çok süreklilik bulunmaktadır (Çavuşoğlu, 2011: 41-42).

Kentsel dönüşüm ayrıca modernleşme sürecimizde Avrupai yaşam tarzının oluşması ile başlayan sınıfsal süreçlerin bir yansıması olarak kentsel mekânın dönüşümünde oldukça belirleyici bir etken olarak

devreye giren apartmanlaşmanın (Öncel, 2010: 227) radikal etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Bu anlamda kentsel dönüşüm bir "sosyal mühendislik"tir. Gecekondu'dan "toplu konuta" geçen "dönüştürülenler" "banka kredi sistemi"ne zorla dâhil edilerek "hem daire sahibi olmak hem de modern bir tüketici olmak için" borçlandırılmaktadır. Tümüyle bankalara teslim olan bu kentsel dönüşüm projeleri ile "yepyeni nesiller yaratılmış" olunacaktır. Bu yeni nesiller de dönüştürüldükten sonra tüketime daha çok meyilli hale geleceklerdir (Perouse, 2013: 53).

Kentsel dönüşümün bir diğer oluşturucu ilkesi ise "güvenliktir". Deprem korkusunun ideolojik kullanımı bunda etkilidir. Perouse'a göre "deprem olasılığı yeni kentsel dönüşüm politikasının kalbine konumlandırılmıştır". Bu anlamda güvenlik kentsel dönüşümün meşrulaştırılmasındaki en önemli faktördür. "Damgalayarak ve kriminalize ederek" uygulanan kentsel dönüşüm için gerekli olan "aciliyet havası" güvenlik söylemi ile oluşturulmaktadır. Bazı mahallelerin "suç yuvası" ilan edilmeleri ve kentsel alanın birçok yerinde "tel örgüler, kamera, Mobese ve nöbetçi kulübeleri"nin artan görünürlüğü yaşanan kentin "güvensiz" bir yer olduğunu kent sakinlerine sürekli hatırlatması bu söylemsel hegemonyaya işaret etmektedir (Perouse, 2013: 54)

Bunun yanında kentsel dönüşüm projeleri merkezi yönetim tarafından oluşturulmasıyla "her türlü yerelliğe karşıdır" (Perouse, 2013: 53). Yapılması gereken ise "somut örnekler ışığında kentsel dönüşüm projelerinin sosyal boyutunu kökten bir şekilde" sorgulamaktır (Perouse, 2013: 51). Bu anlamda kentsel dönüşüm ile "geleneksel otorite figürleri, ilişki sistemi ve bağları" yeniden üretiliyor ve "bağımsız ve bilinçli bir birey" oluşmamaktadır (Perouse, 2013: 52). Bu sosyal boyutun yanında belki en önemli sorun "hak sahibi"nin nasıl tanımlanacağından kaynaklanmaktadır. Buna göre hak sahipliği dışlayıcı ve ayrımcı bir mantığa göre belirleniyor çünkü sadece "mülk sahipleri"ni hak sahibi olarak tanımlamaktadır. Eğer "hak sahibi" değilseniz yani "mülk sahibi" değilseniz "kentsel dönüşümün nimetlerinden hiçbir şekilde" yararlanmak mümkün değildir. Bu anlamda "kiracılar" sürecin dışarısında bırakılmaktadır (Perouse, 2013: 51). Perouse'e (2013: 55) göre bu bir "şiddet"dir. Dolayısıyla Perouse (2013: 55) kentsel dönüşümü şu şekilde tanımlamaktadır: "Hak sahibi olmayanları, değerleri yükselecek arsalandan alıp, yerlerine daha çok hak sahibi ilan

edilenleri çekerek, şehirlerimizin sosyal dağılımı ve yapısını tamamen yeniden şekillendirmek”.

Erkilet de kentsel dönüşüm yaklaşımı ile yoksulların artık “göz önünden kaldırılması gereken bir patoloji” gibi algılandığını ve bundan ötürü “çeşitli özelliklerinden dolayı damgalandıklarını, ötekileştirildiklerini ve kriminalize edildiklerini” ifade etmektedir. Yoksulların “tahliye ile kent dışı alanlara” sürgün edilmeleri bu şekilde oluşmaktadır (Erkilet, 2013: 90). Bu tahliyeler ise “aileleri mahallelerinin sosyal dayanışma ağlarından” koparttığı için bu “kırılgan kesimleri” “yeni/kalıcı yoksulluğa mahkûm” etmektedir (Erkilet, 2013: 90). Bu durum neoliberal yönetim paradigmasıyla da uyum içindedir zira böylelikle zararlı unsurlar olarak görülen bu hastalıklı mekânlar kentin dışına atılmaktadır. Kent bu hastalıklı yerlerden temizlenmektedir. Mekânsal sürgün olarak ifade edilen bu süreç “şehrin lanetlileri”nin (Wacquant, 2011: 12) kentin daha da çeperine doğru göç etmesini zorunlu kılmaktadır. Kent yoksullarının boşalttığı yaşam alanlarına da gittikçe artan bir oranda yeni orta sınıf “el koyuyor” görünmektedir. Asuman Türkün’ün (2012: 129) belirttiği gibi “Bu dönüşümlerde sabit olan gerçeklik, dar gelirli kesimlerin yerlerinden edilmesi ve fiyatların artması sonucu, dönüştürülen alanların toplumun yalnızca varlıklı kesimlerinin kullanımına açılması, güvenli ve kent yoksulluğunun dışlanabildiği ya da görünmez kılındığı alanların yaratılmasıdır”. Böylelikle kamusal hijyeni tehdit eden kent yoksulları ve dolayısıyla gecekondu alanları evcilleştirilmekte ve zararsızlaştırılmaktadır (Chatterjee, 2004). Bu durum da kentsel dönüşüm projelerinin yoksulluğun biyo-politik yönetiminde bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kentsel dönüşümün yapılmasındaki en temel ölçüt olan çöküntü mahallesi kavramsallaştırmasının ise kentsel mekânları “değişim değeri” üzerinden okumanın bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. Çöküntüleşme ölçütleri mekâna nasıl bakıldığı ile yakından ilişkilidir. Çöküntüleşme ölçütleri mekâna değişim değeri üzerinden bakan “kapitalist kent anlayışı” üzerinden gelişmektedir (Erkilet, 2013: 90-91). Çünkü kentsel alanlar sınıfsal süreçlerden bağımsız değildir; hatta tam aksine kentsel alan sınıfların birbirleri ile girdiği bir mücadele alanıdır. Kentsel dönüşüm de bu sınıfsal içerikten bağımsız değildir. Bu bağlamda

David Harvey'in Türkiye'deki söyleşisinde belirttiği gibi kentsel dönüşüm varlıklı sınıfın merkeze dönme isteğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Milliyet, 13.06.2012). Bu durum aynı zamanda kentsel alandaki süreçlerin sermaye ilişkilerinden bağımsız olmadığını da gösterir. 1980 sonrası süreçte kapitalizmin değişen dinamiklerinin ve işleyiş mekanizmasının kentsel mekânı inşaat üzerinden giderek metalaştırmasıyla krizleri aşmaya çalıştığını ve bu bağlamda inşaat ve emlak sektörünün bir kurtarıcı olarak yükseldiği görülmektedir (Balaban, 2011: 25-26). Kentsel dönüşüm kapitalizmin kentsel alandaki bu görünümünden bağımsız değildir.

Göral'a (2013: 93) göre ise kentsel dönüşüm "kentin teknokratça kurulanmasıdır". Göral'a göre gecekondu araştırmalarında sıklıkla kullanılan "çarpık kentleşme" kavramsallaştırması bugün "gecekonduların alelacele yıkımı için" kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre çarpık kentleşme olduğu için kentsel dönüşümün yapıldığı ifade edilmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşümün yapılma gerekçelerinden biri de "çarpık kentleşme"dir (Göral, 2013: 94). Bu çarpık kentleşme gerekçesinin yanında bir diğer gerekçe de 90'lı yıllarda devreye giren "varoş" söylemidir. Buna göre "gecekondu artık varoş"tur. Gecekondu kent ile bütünleşme ihtimali olanlar olarak tanımlanırken, varoşlu ise artık kent ile bütünleşme imkânı olmayan topluluklar olarak tanımlanmıştır (Göral, 2013: 95). Bunun yanında varoşlular artık bir "rantiyer"dir. Dolayısıyla dertleri sadece barınmak değildir; bunlar rantiyer bir sınıf olarak "kira toplayarak geçinenlerdir" (Göral, 2013: 96).

Dolayısıyla tüm bunlar gecekonducuları "damgalamak"tır ve kent üzerine kimin söz hakkı olduğuna işaret eden güç ilişkileridir. Buna göre "kent üzerine gerçek kentlilerin söz hakkı vardır". Dolayısıyla "yarım kentli" olan gecekonducuların/varoşluların kente dair herhangi bir "söz hakkı" yoktur. Göral'a göre bu ayrımcı ve ötekileştirici mekanizma kentsel dönüşümün oluşturucu zeminidir. "Kentsel dönüşümün arkasındaki geniş ittifak" bu şekilde kurulmaktadır (Göral, 2013: 96). Ancak bu geniş hegemonik ittifaka rağmen "kent her zaman bir çatışma, müzakere, direniş, mücadele ve pazarlık alanıdır ve her gün yeniden kurulur" (Göral, 2013: 93). Kentsel dönüşüm ideolojisinin tam aksine gecekondu mahalleleri sadece "çöküntü alanlarından, sıhhi olmayan binalardan, dar sokaklardan ibaret değildir". "Çatışma, müzakere, direniş, mücadele ve

pazarlık alanı” olarak tanımlanan kentsel alanda gecekonduluların mahalleleri “sıradan kadınların ve erkeklerin mücadeleleri, emekleri, itirazları” ile kurulmuştur. Dolayısıyla mekânın bir hafızası ve tarihi vardır (Göral, 2013: 97).

Sonuç

Sonuç olarak bakıldığında son dönem benimsenen kentsel dönüşüm yaklaşımı ile ilk dönem gecekondulular arasındaki gecekondululara yaklaşım noktasında oldukça benzerliğin olduğu gözlemlenmektedir. Gecekonduluların kent ile bütünleşip bütünleşemeyecekleri, kentlileşip kentlileşemeyecekleri önemli sorunsal noktasını belirlemiştir. Bu kırsal göçmenler “medenileşecekler” midir? Yasa’nın 1966 tarihli araştırmasındaki ölçütler ve kullanılan metodoloji bu anlamda oldukça belirleyicidir. Yasa’nın bu araştırmasındaki ölçütler ve değerlendirmeler ile Bayraktar’ın (2006) çalışması arasındaki süreklilikler oldukça dikkat çekicidir. Bu her ikisini de gecekondululara modernist yaklaşım olarak tanımlayabiliriz. Bu yaklaşım biçimi, tepeden inmeci, dışarıdan ve nesneleştiricidir.

Gecekondululara dair bu modernist yaklaşım, gecekonduluların olgusunun yanlış tanınmasına neden olmuştur. Bu yanlış tanımlama, gecekondululara bir korku nesnesi haline getirmiştir. Eğer gecekondulular ortadan kaldırılsa suç, çarpık kentleşme, az gelişmişlik ve köylülük ortadan kalkar gibi toplumsal iskân politikası devreye sokulmaktadır. Bu ise sorunları çözücü değildir. Gecekonduluların kendisinden daha çok, gecekonduluların kendileri ile çalışmak zorunludur. Bu anlamda özellikle Şenyapılı’nın (1978, 1981) araştırmalarındaki metodolojik yaklaşımın oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Bugün itibarıyla kentsel dönüşümün sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi önemli bir sorunsaldır. Doğrudan kategorik bir kentsel dönüşüm karşıtlığını savunmaktansa, kentsel dönüşüm ile oluşan yeni koşulları kamu yararını da gözeterik gecekonduluların lehine olacak şekilde yeniden düzenlemeye çalışmak daha makul bir yaklaşımdır. Gecekonduluların kendisini romantikleştiren bir yaklaşımdan ise uzak durmalıyız. Buradaki tek kriter aşağıdan, içeriden ve tarihsel/etnografik bir metodoloji ile

gecekondu mahallelerinde yapılacak olan alan araştırmaları ile gecekonduyunun gecekonduculunun dünyasında neye tekabül ettiğini saptamak ve bunu kentsel dönüşüm politikaları ile uyumlu hale getirmek olmalıdır.

Bugün uygulanmakta olan birçok kentsel dönüşüm projesine karşı gecekondu mahallelerinden yükselen itirazı ve muhalefeti bu çerçevede okumak daha isabetlidir. Bu itirazlar ve muhalefet pratikleri kentsel dönüşümün nasıl olması gerektiği konusunda oldukça öğretici içerikler taşımaktadır. Kentsel dönüşüm politikalarını belirleyen idareciler, halktan gelen bu eleştirileri ve itirazları dikkate alarak kentsel dönüşüm programlarında revizyona gitmelidirler. Bu revizyon sürecinde belki en önemli kriter, halkın örgütlenmesi meselesidir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi kentsel dönüşümün "imece usulü" yapılması gerekir ilkesinden hareketle daha örgütlü bir halk ile kentsel dönüşüm daha sağlıklı ve verimli bir şekilde yapılabilir. Kentsel dönüşüm konusundaki müzakerelerin bireysel olarak hane düzeyinde değil, kolektiflikler çerçevesinde yapılması daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Bu revizyon için güçlü bir sivil toplum ve kamusalığın gecekondu mahallelerinde olması gerekmektedir. Böyle bir kamusalık dün olduğu gibi bugün de gecekondu mahallelerinde yeterince bulunmaktadır. Bu durumu genel olarak gecekondu dernekleri karşılamıştır. Mahalleye hizmet getirme noktasında bu dernekler oldukça önemli çalışmalar yürütmüştür. Bu dernekler kentsel dönüşüm sürecinde de aktif bir şekilde kullanılabilir. Bu dernekler üzerinden mahalle halkı ve kentsel dönüşüm programını uygulayan idare arasında müzakereler yürütülerek, çatışma konusunu oluşturan ihtilaflar çözülebilir. Böyle bir ihtilaf çözme mekanizmasını oluşturmadan kentsel dönüşüm programlarının gecekondu mahallelerinde yürütülmesi birçok toplumsal soruna yol açmaktadır. Kentsel dönüşüm programında haneler ile teker teker görüşme sürecinin gerçekleştirilmesi hem mahallede şüpheleri artırmakta hem de şeffaflık ilkesini zedeler görünmektedir. Bu müzakere, antlaşma ve ittifak sürecinin mahallenin kendi öz örgütlülüğü ile yapılması kamu idaresine yöneltilebilecek eleştirileri de azaltacaktır. Ancak bu revizyon işlemi, merkezîyetçi politikaların terk edilmesini zorunlu kılmaktadır. 6306 sayılı kentsel dönüşüm yasasını tüm gecekondu mahallelerine aynı şekilde uygulayabilmeniz imkânsızdır. Çünkü her bir gecekondu mahallesinin kentsel alan içerisinde kendine özgü bir tarihsel ve siyasal inşa süreci bulunmaktadır.

Her bir gecekondu mahallesinin kendisine özgü bir karakteri ve ruhu bulunmaktadır. Buna mahalle kimliği denilmektedir. Kısaca söylemek gerekirse kentsel dönüşüm programlarında kentsel dönüşüm uygulanacak olan mahallenin bir kimliği olduğu dikkate alınmalıdır. Mahalleyi bu sosyolojik bağlamından uzaklaştırarak cansız bir kentsel süreç olarak gösteren şehircilik paradigmasını terk etmeliyiz.

Mahalleler kentsel alan içerisinde yaşayan canlı organizmalar gibidir. Belli bir oluşum ve gelişim tarihi vardır. Kentsel dönüşüm programını oluştururken bu tarihsel bellek ve mekân tarihi de dikkate alınmalıdır. Sözgelimi kentsel dönüşüm programı sırasında kullanacağınız bir söylem, mahalle tarihindeki önemli bir ihtilaf konusuna tekabül edebilir ve bu şekilde mahalle halkının kaygılanmasına yol açabilir. Gecekondu mahallelerindeki bu anlamda en dikkatli olunması gereken nokta konut güvencesizliği ve yıkımdır. Mahalle kültürü gibi temaların da bunlara eşlik ettiğini gözlemleyebiliyoruz. Tüm bu gergin sistematiğe rağmen, sağlıklı bir kentsel dönüşüm politikası ile bu ihtilaf alanlar müzakere yöntemi ile ittifak ilişkisine dönüştürülebilir. Bunun birçok örneği bulunmaktadır.

Bunun için en kestirme ifade halkın katılımıdır. Halkın katılımının sağlanmasının da bireysel olarak haneler düzeyinde oluşması oldukça zordur. Bu hem zaman kaybı hem de işlemesi zor bir süreçtir. Ancak mahallenin örgütlenmesinin sağlanması, bu örgütlülük ile idare arasında tüm sürecin müzakereli bir şekilde işlemesi sağlıklı bir kentsel dönüşümün olmazsa olmaz kuralıdır. Gecekondu halkının böyle bir örgütlülüğü sağlayabileceğinden ve bu müzakereleri sağlıklı bir şekilde yürütebileceğinden ise hiç endişe edilmemelidir. Onlar adına konuşmaktansa, onların konuşmasını sağlamak daha makul bir yöntemdir. Onları güçlendirmek ve yapabilir kılmak temel kriter olmalıdır.

Kaynakça

- Alpar, İ. ve Yener, S. (1993). *Gecekondu Araştırması*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Aslan, Ş. (2008). *1 Mayıs Mahallesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel bir Yaklaşım. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(2), 57-82.

- Balaban, O. (2011). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi. *Birikim*, 270, 19-26.
- Bayraktar, E. (2006). *Gecekondu ve Kentsel Yenileme*, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Bora, T. (2013). Sunuş. Kollektif (Der.), *Milyonluk Manzara* içinde (ss. 7-11). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chatterjee, P. (2004). *The Politics of the Governed*, Columbia University Press.
- Couch, P. ve Fraser, C. (2003). *Urban Regeneration in Europe*, Blackwell.
- Çavuşoğlu, E. (2011). İslamcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetişi ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hâle. *Birikim*, 270, 40-51.
- Erder, S. (1996). *Ümraniye İstanbul'a Bir Kent Kondu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Erdoğmuş, Z. (1977). *Kırsal Bölgelerden Ankara, Kıbrıs-Bayraktar İlkokulu Gecekondu Bölgesine Göç ve Göçedenlerin Kentleşmesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Erkilet, A. (2013). "Hakikat Oyunları"nın Parçası Olarak Kentsel Çöküntü Söylemi. Kollektif (Der.), *Milyonluk Manzara* içinde (ss.77-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökçe, B. (1971). *Gecekondu Gençliği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Göral, Ö. S. (2013). Kenti Üretmek, Kimin Hakkı. Kollektif (Der.), *Milyonluk Manzara* içinde (ss. 93-123). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hart, C. W. M. (1969). *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, Ankara: İmge Yayınları.
- Kayasü ve Diğ. (2009). *Gecekondu Dönüşüm, Kent: Tansı Şenyapılı'ya Armağan*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Keyder, Ç. (2011). Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken İstanbul. Öztürk, D. Ve diğ. (Der.), *İstanbul Nereye* içinde (ss.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıray, M. B. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara: DPT Yayınları.
- Kocabaş, A. (2006). *Kentsel Dönüşüm (/Yenileş(tir)me): İngiltere deneyimi ve Türkiye'deki Beklentiler*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kongar, E. (1996). *Türkiye Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kuyucu, T. ve Ünsal, Ö. (2010). Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş. Gökürk, D ve diğ. (Der.), *İstanbul Nereye? İçinde* (ss. 85-107). İstanbul: Metis Yayınları.
- Milliyet. 13.06.2012
- MÜSİAD (2011). *İnşaat Sektörü Raporu 2010*.
- Öğretmen, İ. (1957). *Ankara'da 158 Gecekondu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Öncel, A. D. (2010). *Apartman: Galata'da Yeni bir Konut Tipi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özdemir, D. (2010). Kentsel Dönüşüm Olgusunun Süreç İçinde Değişen Anlamları. Özdemir, D. (Der.), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde (ss. 1-35). İstanbul: Nobel Kitap
- Özden, P. (2010). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel bir Bakış. Özdemir, D. (Der.), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde (ss.). İstanbul: Nobel Kitap.
- Pérouse, J.F. (2011). *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pérouse, J.F. (2013). Kentsel Dönüşümün Yaygınlaştırılması Ya Da Suskun Çoğunluğun Acımasız Zaferi. Kollektif (Der.), *Milyonluk Manzara* içinde (ss. 49-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu: 'Çevre' İşçilerin Mekânı*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2006). Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar. Eraydın, A. (Der.), *Değişen Mekan* içinde (ss. 84-123). Ankara: Dost Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turok, I. (2010). Dönüşümün Mücadelesi: Yoksul Mahalleleri Kent-Bölge- sindeki Büyümenin Parçası Haline Getirmek. Özdemir, D. (Der.), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde (ss. 35-51). İstanbul: Nobel Kitap.

- Türkün, A. (2012). İstanbul'da Kentsel Dönüşüm: Mekânı Değişen Yoksulluk. 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Bildiri Kitabı içinde, Ankara: TMMOB Yayınları.
- Wacquant, L. (2011). *Kent Paryaları*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Wedel, H. (2001). *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Yalçınan, M.C. (2014). *Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri*, Proje No: 110K404
- Yasa, İ. (1966). *Ankara'da Gecekondu Aileleri*, Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kızılay, Ş., E. (2016). Kentsel Alanda Gecekondu'dan Kentsel Dönüşüm'e Mekânsal Süreçler: Yaklaşımlar ve Tespitler, *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11) s.717-761.